

DELEN OM TE KUNNEN GEVEN

Onderling pastoraat in Gemeente Groei Groepen. Wat zijn de mogelijkheden en grenzen van de Gemeente Groei Groepen op het gebied van onderling pastoraat in relatie tot gemeentepastoraat?

Master thesis voor de vakgroep Practices, in het kader van de opleiding tot gemeentepredikant, aan de PTHU te Groningen.

1^e beoordelaar en begeleider: Dr. Theo.T.J. Pleizier, Universitair docent Praktische Theologie
2e beoordelaar: Dr. Reijer J. de Vries
Universitair docent Praktische Theologie - Pastoraat

Inge de Rouwe, september, 2017

Inhoud

1	Onderzoeksvraag en verantwoording van methode.....	3
1.1	Inleiding	3
1.2	Probleemstelling.....	3
1.3	Verantwoording methode.....	4
1.4	Werkwijze.....	5
1.5	Empirisch materiaal.....	7
2	Wie zorgt voor wie? Onderling pastoraat in relatie tot gemeentepastoraat	8
2.1	Inleiding	8
2.2	Rollen in pastorale relaties en de functies van pastoraat.....	9
2.3	Bijbelse metaforen voor pastoraat.....	10
2.4	Het hermeneutisch-narratieve model	11
2.5	Onderling pastoraat en wederkerig pastoraat.....	13
2.6	De plaats van onderling pastoraat in het gemeentepastoraat	15
2.7	Samenvatting en voorlopige conclusie.....	16
3	Kleine groepen: Gemeente Groei Groepen.....	18
3.1	Inleiding	18
3.2	De kleine groep als gemeenschap	19
3.3	De kleine groep en de kerk	19
3.4	Small Christian Communities binnen de Rooms Katholieke Kerk.....	21
3.5	Gemeente Groei Groepen binnen de Protestantse Kerk Nederland	21
3.6	Pastoraat binnen de Gemeente Groei Groepen	22
3.7	Groepsdynamiek en leiderschap	24
3.8	Samenvatting en voorlopige conclusies.....	24
4	Onderling pastoraat: ervaringen van deelnemers aan GGG	26
4.1	Inleiding	26
4.2	Verbinding, vertrouwen en veiligheid.....	27
4.3	Het gebed als transcenderende ervaring.....	28
4.4	Emotionele steun.....	29
4.5	Praktische steun en zorg: De diaconale dimensie van onderlinge zorg	31
4.6	Spanningen en grenzen	33
4.6.1	Moeilijke mensen?.....	33
4.6.2	Context dorp.....	33
4.6.3	Delen van ervaringen	34
4.6.4	Uit het oog, uit het hart?	35
5	Onderlinge zorg in relatie tot gemeenschap en gemeentepastoraat	37

5.1 Inleiding.....	37
5.2 De gemeenschap	37
5.2.1 Niet naar de kerk, wel naar de GGG.....	37
5.2.2 De stap naar andere kerkelijke activiteiten.....	38
5.2.3 Integreren in een groter geheel	39
5.2.4 Doorstromen naar kerkelijke functies.....	40
5.3 Gemeentepastoraat	41
5.3.1 We regelen het onderling.....	41
5.3.2 Gemeentepastoraat: de rol van ouderling of wijkwerker	42
5.3.3 Gemeentepastoraat: De rol van de predikant	43
5.3.4 Gemeentepastoraat: De plaats van GGG in de gemeente	45
H 6 Conclusies.....	47
6.1 Inleiding	47
6.2 Wat ervaren deelnemers aan een GGG aan onderling pastoraat?	47
6.3 Hoe functioneert de GGG als groep en als onderdeel van de gemeente?.....	49
6.4 Hoe verhouden gemeentepastoraat en onderling pastoraat zich tot elkaar?.....	49
6.5 Op welke wijze kan het onderlinge pastoraat een aanvulling zijn op gemeentepastoraat?	51
6.6 Samenvatting.....	52
Literatuurlijst	53
Pastoraat	53
Groepen.....	53
Methodologie.....	54
Overige	54
Bijlage 1	55
Bijlage 2	56
Bijlage 3	58

1 Onderzoeksvraag en verantwoording van methode

1.1 Inleiding

Vier jaar geleden is mijn man beroepen in de Gereformeerde kerk in Ten Boer. In deze gemeente werd al gewerkt met Gemeente Groei Groepen, volgens de methode van het Evangelisch Werkverband.¹ Ik werd in het eerste jaar lid van een groep. Het hielp mij integreren en het viel me op dat deze groep niet alleen de Bijbel met elkaar bestudeerde, maar dat ook het leven gedeeld werd. Verjaardagen, huwelijken, ziekte, feestjes, het ondernemen van activiteiten, dit vloeide allemaal voort uit de context van de groep. In de afgelopen jaren heb ik twee nieuwe Gemeente Groei Groepen opgezet, een groep voor twintigplussers en een groep voor dertigplussers. In deze groepen zitten ongeveer tien mensen per groep, waaronder ook een aantal randkerkelijke of niet kerkelijke 'zinzoekers'. Ook in deze groepen is er een dynamiek waarin er veel gedeeld wordt.

Ik hoorde recent twee ervaringen waardoor ik op het spoor kwam van de pastorale dimensie binnen de Gemeente Groei Groep. In een groep waar voornamelijk oudere gemeenteleden aan deelnamen werd een mevrouw ziek. De groep steunde haar en bezocht haar tijdens deze ziekte. Ze vertelde hoeveel ze aan hen had gehad. In een andere groep werd een jonge vrouw lid. Zij deelde in deze groep haar zorgen rond een opgroeiend kind met psychische problemen. Ze vertelde hoe ze op de groepsapp. aan haar medeleden vroeg om te bidden wanneer er bijvoorbeeld een spannend gesprek met de hulpverlening plaatsvond.

Maar er is ook een groep gestopt omdat een lid te veel psychische problemen had. Zij legde zo'n druk op de groep dat andere leden het niet meer aankonden. Het luistert dus nauw. Ik wil, door deze ervaringen op het spoor gezet, graag weten hoe de leden onderling pastoraat ervaren in de groeigroep, op welke wijze dit helpend is en welke mogelijkheden dit biedt voor de gemeente en de predikant.

Daarom heb ik een empirisch onderzoek uitgevoerd in een aantal Gemeente Groei Groepen uit twee gemeentes. De uitkomsten van dit onderzoek breng ik in gesprek met de theorie. In hoofdstuk 1 bespreek ik de probleemstelling en de verantwoording van het onderzoek, hoofdstuk 2 en 3 bevatten de theoretische verantwoording over onderling pastoraat, gemeentepastoraat en de kleine groep als kleine gemeenschap binnen de kerk. Hoofdstuk 4 en 5 bevatten de uitwerking van het empirisch materiaal en ik eindig in hoofdstuk 6 met een aantal conclusies en aanbevelingen.

1.2 Probleemstelling

Mijn interesse gaat uit naar de vraag op welke wijze er sprake is van onderling pastoraat en op welke wijze dit gerelateerd is aan het klassiek gemeentepastoraat. Daarom heb ik de volgende probleemstelling geformuleerd:

Onderling pastoraat in Gemeente Groei Groepen. Wat zijn de mogelijkheden en grenzen van de Gemeente Groei Groepen op het gebied van onderling pastoraat in relatie tot gemeentepastoraat?

Deze probleemstelling is relevant voor de toekomst van de Protestantse Kerk. In de huidige structuur van de kerk is het pastoraat ondergebracht bij de predikant, de ouderlingen en bezoekdames en heren. Maar de gemeenschappen worden kleiner, waardoor er minder geld beschikbaar is voor het aanstellen van een predikant. Veel gemeentes beschikken niet meer over fulltime dominees en over voldoende kerkenraadsleden en wijkwerkers om alle vormen van pastoraat voldoende uit te kunnen

¹ Het Evangelisch Werkverband is een organisatie binnen de Protestantse Kerk, die zich positief wil inzetten voor het bouwen van geloof en visie in het leven van de kerk en haar gelovigen. <http://www.ewv.nl/visie/doel-missie-en-visie-van-het-ew>

voeren. Daarnaast is er sprake van veranderde vormen van kerkelijke binding in onze samenleving. De Protestantse Kerk in Nederland (PKN) probeert daarop te anticiperen met de nota 'kerk 2025' waarin wordt nagedacht over de essentie van de kerk en de toekomst van de kerk.²

Zou onderling pastoraat een aanvulling kunnen zijn op het klassieke gemeentepastoraat? Reijer de Vries geeft aan dat het idee van onderling pastoraat zowel 'populair als problematisch' is.³ Populair, omdat veel gemeentes onderling pastoraat een aantrekkelijk idee vinden. Men hoopt dat het de gemeenschap versterkt en dat ambtsdragers eventueel ontlast kunnen worden. De Vries deed een kleine steekproef: Op internet voerde hij de zoekterm 'onderling pastoraat' in en genereerde zo'n 1200 hits. Vaak komt deze term voor op websites van diverse, vooral protestantse denominaties. Dit geeft volgens hem een indicatie voor de populariteit van de idee.⁴ Het problematische heeft te maken met verschillende factoren: het is vaak niet duidelijk wat men met onderling pastoraat bedoelt, hoe dit in de gemeente bevorderd kan worden en hoe onderling pastoraat binnen de veranderde vormen van kerkelijke binding in onze samenleving een rol kan spelen.

Ook is er vanuit de wetenschappelijke literatuur nauwelijks gereflecteerd op onderling pastoraat en er is nog weinig empirisch onderzoek gedaan naar de werking van onderling pastoraat en de betekenis daarvan voor gemeenteleden. Tijdens mijn literatuurstudie bleek dit inderdaad het geval te zijn: In de wetenschappelijke literatuur wordt er wel zijdelings gesproken over onderling pastoraat, maar vrijwel alle modellen over pastoraat gaan uit van de klassieke ambtelijke opvatting, waarbij de focus ligt op het pastorale handelen van de predikant. In mijn scriptie wil ik een bijdrage leveren aan het praktisch- theologisch onderzoek naar onderling pastoraat. Dit doe ik vanuit een specifieke setting, namelijk vanuit het model van de Gemeente Groei Groepen (van nu af aan afgekort als GGG). Mijn interesse is hiervoor gewekt door mijn eigen ervaringen met de GGG. Verder werken alle GGG vanuit een zelfde concept, waardoor ze onderling vergeleken kunnen worden. Tenslotte zijn GGG altijd verbonden met de plaatselijke PKN gemeente, dit betekent dat deelnemers van een GGG ook vallen onder het pastoraat dat vanuit de gemeente geboden wordt.

Ik heb vier **deelvragen** geformuleerd om mijn onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden:

- Hoe verhouden gemeentepastoraat en onderling pastoraat zich tot elkaar?
- Hoe functioneert de GGG als groep en als onderdeel van de kerk?
- Wat ervaren deelnemers aan een GGG aan onderling pastoraat?
- Op welke wijze kan het onderlinge pastoraat een aanvulling zijn op gemeentepastoraat?

De eerste twee deelvragen behandel ik grotendeels vanuit een literatuurstudie, de derde deelvraag behandel ik grotendeels vanuit mijn empirisch onderzoek en bij de laatste vraag betrek ik zowel de literatuur als de empirie.

1.3 Verantwoording methode

Er is al veel literatuur beschikbaar over de kracht van kleine groepen binnen de gemeente⁵. Vaak is deze literatuur gerelateerd aan de vraag hoe dit bijdraagt aan gemeenteopbouw. Ook is er veel literatuur over pastoraat. Maar er is weinig literatuur beschikbaar over onderling pastoraat in relatie

²Arjan Plaisier, *Kerk 2025, Waar een woord is, is een weg*, Protestantse Kerk in Nederland, 2016.

³ Reijer J. de Vries, *Kerk en Theologie 65*, (2014) 165-181, Opwekken tot omzien naar elkaar, over de betekenis van onderling pastoraat

⁴ Schrijft de Vries in zijn inleiding van het artikel: 'Opwekken tot omzien naar elkaar, over de betekenis van onderling pastoraat.'

⁵ Zie voor mogelijke titels de literatuurlijst aan het eind van deze scriptie: deze is ingedeeld op de onderwerpen groepen en pastoraat.

tot gemeentepastoraat. Mijn theoretisch kader zal ik daarom afleiden en deels zelf ontwikkelen aan de hand van de literatuur die beschikbaar is.

De vier basistaken van een goed praktisch theologisch onderzoek zijn volgens Osmer⁶:

- The descriptive-empirical task: Wat is er aan de hand? Het verzamelen van informatie en materiaal waardoor patronen zichtbaar worden: Wat is er aan de hand?
- The interpretive task: Wetenschappelijke theorieën worden geraadpleegd om inzicht te krijgen in deze patronen: Why is this going on?
- The normative task: Theologische concepten worden gebruikt om een de onderzochte situatie te interpreteren en om een nieuwe weg te construeren: What ought to be going on?
- The pragmatic task: daaruit kunnen acties of strategieën ontwikkeld worden die verandering leiden: How might we respond?

Deze stappen staan met elkaar in verband en kunnen cyclisch worden uitgevoerd. Hoofdstuk twee en drie in deze scriptie zijn gebaseerd op literatuurstudie en onderzoeken de *normative task*. Hoofdstuk vier en vijf die zijn gebaseerd op het empirisch materiaal van mijn onderzoek en beschrijven de *descriptive-empirical task*. En in het concluderende hoofdstuk probeer ik een paar lijnen voor de *interpretive task* en *normative task* uit te zetten.

Ik heb een kwalitatief empirisch onderzoek uitgevoerd in twee gemeentes:⁷

- Een middelgrote gemeente in Drenthe. Deze gemeente heeft 3579 leden en vier predikanten. Er zijn acht GGG actief. In deze scriptie zal ik deze gemeente, indien nodig aanduiden als Blauwdorp. Blauwdorp
- Een kleine gemeente in Friesland. Deze gemeente heeft 247 leden en heeft op dit moment geen actieve predikant. Er zijn vier GGG actief. In deze scriptie zal ik deze gemeente, indien nodig aanduiden als Bruindorp.

Vanuit mijn onderzoeksvraag ben ik geïnteresseerd in het functioneren van de GGG in relatie tot de gemeente. Daarom leek het mij interessant om het onderzoek uit te voeren in twee gemeentes die erg van elkaar verschillen ten opzichte van grootte en inrichting. Hoe functioneren GGG in een kleine gemeente ten opzichte van GGG in een grote gemeente? Heeft dit gevolgen voor de onderlinge pastorale ervaringen? En maakt het verschil of er wel of geen predikant aan de gemeente verbonden is?

1.4 Werkwijze

Ik heb de regioconsultant van de GGG, Jelle de Kok, benaderd met de vraag of hij geschikte gemeentes wist waarmee ik contact kon leggen en waar ik mijn onderzoeksvraag mocht voorleggen. Hij heeft me bovenstaande gemeentes geadviseerd en de namen gegeven van de contactpersonen van de GGG. Ik heb ze allebei eerst telefonisch benaderd om persoonlijk uit te leggen wie ik was en wat ik wilde gaan doen. Dit deed ik om het ijs te breken. In het telefoongesprek bleken beide contactpersonen bereid om mijn vraag te overwegen. Daarna heb ik een mail gestuurd waarin ik meer informatie gaf en hen concreet vertelde waarmee ze me konden helpen. Ik vroeg hen beiden of ik aanwezig kon zijn bij een reguliere bijeenkomst en of ik na deze bijeenkomst de groep mocht

⁶ Osmer, R.R., *Practical Theology, an Introduction*, Wm Eerdmans Publishing Co., 2008.

⁷ De namen van deze gemeentes zullen we omwille van de privacy niet noemen. Ze zijn bekend bij de begeleidend docent.

interviewen volgens de methode van de focus groep.⁸ Daarnaast vroeg ik hen of ze elk vier deelnemers voor mij wilden zoeken die bereid waren om geïnterviewd te worden.

De medewerking was groot, beide contactpersonen dachten met me mee. De eerste gemeente waar ik te gast was, was de gemeente Blauwdorp. De contactpersoon, tevens leider van een groep, had de groep goed voorbereid op mijn komst. Zo had hij hen het doel en het programma van de avond ruim op tijd naar hen toe gemaild en hen om toestemming gevraagd. We hadden de avond in twee stukken verdeeld. Het eerste deel was een iets ingekorte versie van een reguliere bijeenkomst. Hierbij was ik wel aanwezig, maar observeerde ik alleen. Het tweede deel van de avond had ik de leiding en voerden we een gesprek volgens de focus groep methode.

De contactpersoon van de tweede gemeente had zijn groep ook voorbereid, maar zijn voorbereidingstijd was korter omdat de avond waarop ik zou komen naar voren werd geplaatst in verband met de vakantieperiode en de sluiting van het seizoen. Hij had de groep om toestemming gevraagd en hen gemaild dat ik op de bewuste avond zou komen. Ook zij kregen het programma van te voren. De avond in Bruindorp was op dezelfde manier opgezet als de avond in Blauwdorp. De coördinator nodigde me uit om voor die tijd bij hem te komen eten. Hij vond het belangrijk om eerst even kennis te maken voordat hij me meenam naar 'zijn', groep.

Na deze twee groeps-sessies volgden de persoonlijke interviews. De contactpersoon van Blauwdorp had vier mensen uit andere groepen bereid gevonden mee te werken. Ik kreeg van hem de namen, emailadressen en telefoonnummers. Hij had hen allemaal al zelf benaderd en mijn informatiemail naar hen toegestuurd. De contactpersoon in Bruindorp had de namen en adressen niet paraat. Op de groeps-avond hebben we gevraagd of twee mensen mee wilden werken aan het interview. Hij zegde toe daar nog twee andere mensen bij te zoeken. Deze mensen heeft hij persoonlijk benaderd en mijn informatiemail toegestuurd. Via de contactpersoon kreeg ik hun namen en telefoonnummers.

Ik had toegezegd dat ik de mensen thuis zou bezoeken en interviewen. Van de voren vroeg ik me af op welke wijze ik dat het meest efficiënt kon doen: Zou ik mensen stuk voor stuk opbellen en het van hen af laten hangen wanneer ze zouden kunnen? Maar dan moest ik waarschijnlijk meerdere dagen heen en weer reizen. Het leek me klantvriendelijk, maar niet efficiënt. Ik besloot dat ik de deelnemers als groep zou benaderen. Ik had van Blauwdorp de emailadressen gekregen. Ik heb een groepsmail aangemaakt en hen een dag en een tijd voorgesteld: donderdag 20 april, tussen 16.00 en 19.00, zou ik elk uur een interview afnemen. Ik vroeg de mensen om een tijd aan te geven waarop ze zouden kunnen en dit onderling af te stemmen. Ik trok drie kwartier uit voor een interview en een kwartier voor reistijd en smalltalk. Van Bruindorp had ik geen emailadressen, maar wel 06-nummers. Ik heb dezelfde werkwijze gehanteerd als in Blauwdorp, maar nu maakte ik een groepsapp aan. Dinsdag 18 april heb ik van 18.00 tot 21.00 interviews afgenomen. Bij de eerste deelnemer, een drukke zakenman, werd ik gevraagd om met hem mee te eten en ondertussen het interview af te nemen.

Alle interviews heb ik opgenomen en uitgeschreven. Dit geldt ook voor de focus-groep gesprekken. Daarna heb ik ze gecodeerd aan de hand van een aantal categorieën en subcategorieën, zie daarvoor bijlage 3 en 4.

⁸ De focus groep methode is een vorm van een groepsinterview, waarin verschillende participanten meedoen. Men concentreert zich op een hoofdvraag/hoofdonderwerp en het is de bedoeling dat de deelnemers op elkaars bijdrage reageren.

1.5 Empirisch materiaal

Het onderzoek resulteerde in het volgende materiaal:

- 1 uitgeschreven focusgroep sessie in Bruindorp. De focus groep bestond uit 11 deelnemers, 5 mannen en 6 vrouwen.⁹
- 4 uitgeschreven interviews met deelnemers aan een groeigroep uit Bruindorp. Dit zijn 1 man (tevens een leider) en 3 vrouwen. 2 vrouwen waren bij de focus groep sessie aanwezig waren.¹⁰
- 1 uitgeschreven focus groep sessie in Blauwdorp. De focus groep bestond uit 8 deelnemers, 4 mannen en 4 vrouwen.
- 4 uitgeschreven interviews met deelnemers aan groeigroepen in Blauwdorp. Dit zijn 1 echtpaar en 3 vrouwen. 1 van deze 3 vrouwen is tevens groeigroep leider en coördinator van de groeigroepen in Blauwdorp. Deze mensen waren niet bij de focus groep sessie aanwezig.

Hoewel dit onderzoek op kleine schaal is uitgevoerd, verwacht ik dat de resultaten redelijk valide zullen zijn omdat ik een combinatie van groepssessies, observaties en persoonlijke interviews gebruik. Methodisch gezien is deze *triangulatie*, het gebruik van verschillende onderzoeksmethodes, van belang om te kunnen meten of bepaalde waarnemingen en uitspraken bevestigd worden of niet.¹¹ Hiermee heb ik drie ingangen gecreëerd voor de analyse van het materiaal.

⁹ Zie voor de vragenlijst bijlage 1

¹⁰ Zie voor de vragenlijst bijlage 2

¹¹ Jennifer Mason, *Qualitative Researching*, SAGE publications Ltd, 2002

2 Wie zorgt voor wie? Onderling pastoraat in relatie tot gemeentepastoraat

1.3 Inleiding

In de voorbereiding van deze scriptie sprak ik met een aantal mensen over het onderwerp van mijn onderzoek. Zo vroeg ik aan vriend, die lid is van een GGG, of hij in de groep iets merkte van onderling pastoraat. Hij keek me bevreemd aan vroeg me wat ik bedoelde. Hij associeerde pastoraat met het werk van de dominee, als hij of zij bij een ziek gemeentelid op bezoek gaat. Ik merkte dat hij niet goed met het begrip pastoraat uit te voeren kon. Bovendien vroeg ik me op dat moment zelf ook af wat ik nu precies bedoelde.

Pastorale zorg is een taak van de gemeente. In Artikel IV, lid 1 van de Kerkorde staat dat:

De gemeente, daartoe bevestigd door de Geest, is geroepen tot de dienst aan het Woord van God in de prediking, de viering, de dienst der gebeden, de missionaire arbeid, het diaconaat, *de herderlijke zorg*, de geestelijke vorming en ook alle andere arbeid tot het opbouw van het lichaam van Christus.¹² (cursivering IdR).

De herderlijke zorg, het pastoraat, staat temidden van alle andere taken van de gemeente. Het beeld van de herderlijke zorg is van oudsher verbonden aan de predikant die pastorale zorg en bijstand verleent. En dit klassieke model wordt grotendeels in alle handboeken over pastoraat uitgewerkt. Er zijn in de geschiedenis van de kerk veel pastorale modellen ontwikkeld, die uitgaan van de herderlijke taak van de predikant. Daarnaast zijn ook de ouderlingen geroepen 'tot de herderlijke zorg en tot de toerusting van de gemeente tot het vervullen van haar pastorale en missionaire roeping'.¹³

Tegelijkertijd is er ook altijd een besef geweest van het ambt aller gelovigen. In de gemeente zijn 'alle leden geroepen en gerechtigd hun gaven aan te wenden tot vervulling van de opdracht die Christus aan de gemeente geeft'.¹⁴ De gemeente wordt dan ook als geheel opgeroepen om 'haar pastorale taak in de herderlijke zorg te volbrengen aan haar leden en anderen die deze zorg behoeven, zodat zij elkaar opbouwen in geloof, hoop en liefde'.¹⁵

Pastoraat wordt dus op alle niveaus omschreven als herderlijke zorg. De herderlijke zorg is binnen de gemeente zowel de taak van de predikant, de ouderling als van de gemeenteleden onderling. Toch is er relatief weinig specifieke literatuur beschikbaar over onderling pastoraat. Het wordt wel verondersteld en komt soms mee in de literatuur over pastoraat, maar onderlinge zorg wordt vaak afgeleid vanuit het klassieke pastorale model.

In dit hoofdstuk wil ik komen tot nadere omschrijving van onderling pastoraat, binnen de setting van de GGG. Ik bespreek de vier functies van pastoraat, gebaseerd op het klassiek geworden onderzoek van Clebsch en Jaekle.¹⁶ Vanuit de metafoor van de 'goede herder' werk ik verschillende pastorale rollen uit. Daarna leg ik de verbinding met narratief-hermeneutische pastorale model dat is ontwikkeld door Ganzevoort en Visser.¹⁷ Dit model biedt naar mijn mening een mogelijkheid om tot

¹² Protestantse Kerk, *Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland*, uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer.

¹³ Artikel V,3.

¹⁴ Artikel IV,2.

¹⁵ Artikel X,3.

¹⁶ W.A. Clebsch & C.R. Jaekle, *Pastoral care in historical perspective*, Englewood Cliffs: Prentice-hall, 1964.

¹⁷ Ruard Ganzevoort en Jan Visser, *Zorg voor het verhaal, achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*, Uitgeverij Meinema Zoetermeer, 2014.

een omschrijving van onderling pastoraat in de GGG te komen. Daarnaast behandel ik verwante termen zoals onderlinge zorg en wederkerig pastoraat en ten slotte bespreek ik de relatie tussen onderling pastoraat in de GGG en gemeentepastoraat.

2.2 Rollen in pastorale relaties en de functies van pastoraat

Gerben Heitink gebruikt als uitgangspunt van een pastorale relatie een model dat van oorsprong *symmetrisch* is: ¹⁸ Een pastorale relatie komt in een bepaalde situatie tot stand omdat iemand een appél op een ander doet, waardoor deze persoon geroepen wordt om de rol van pastor op zich te nemen. Deze posities zijn principieel omkeerbaar: mensen worden geroepen om voor elkaar een pastor te zijn. Hij noemt dit een *theologisch gekwalificeerde relatie*, waarin sprake is van

*'roepen en geroepen worden: De ene mens weet zich geroepen, omdat zijn geloof hem beweegt deze zorg op zich te nemen, De ander heeft zo veel 'geloof' in deze onderneming dat deze zijn/haar zorg aan die ene toevertrouwt'.*¹⁹

Dit verwijst naar een transcendente werkelijkheid, waarin mensen zich door God geroepen weten. Maar wanneer iemand geroepen wordt om op grond van bepaalde gaven of kwaliteiten de *rol* van pastor op zich te nemen zijn de posities niet meer gelijk, dan ontstaat er een functionele relatie die een *asymmetrisch* element in zich heeft. Degene die zorg biedt is extra verantwoordelijk voor de relatie waarin persoonlijke betrouwbaarheid en het bewaren van het ambtsgeheim de waardigheid en integriteit van de ander beschermt.²⁰

Voor een goed begrip van onderling pastoraat is het nodig om de *functies van het pastoraat* te onderscheiden van *de rollen die een pastor* kan hebben. Hoewel onderling pastoraat juist niet vanuit een professionele pastor plaats vindt, is het wel belangrijk om als basis voor een definitie van onderling pastoraat de pastorale functies en rollen te beschrijven zoals die in de literatuur behandeld worden.

Veel hedendaagse pastorale modellen zijn terug te voeren en te herleiden tot de klassieke vierdeling van Clebsch en Jaekle²¹. Zij benaderen pastoraat vanuit de historische analyse, waarin ze pastorale modellen van de hele christelijke geschiedenis in kaart hebben gebracht. Op grond daarvan komen ze tot vier functies van het pastoraat, of anders gezegd, de vier effecten van pastoraat. Met behulp van een samenvatting van Heitink beschrijf ik kort deze vierdeling: ²²

- 1 **Helen:** 'Onder de helende functie van het pastoraat verstaan we de mogelijke positieve gevolgen die een pastoraal optreden heeft met betrekking tot de gezondheid en het welzijn van mensen in de ruimste zin van het woord.'
- 2 **Bijstaan:** 'Onder bijstaan verstaan we het aangaan en onderhouden van een relatie met een mens in nood, een mens in zijn lijden, met als mogelijk gevolg, dat hij zich ondersteund en getroost weet op de moeilijke weg die hij moet gaan.'
- 3 **Begeleiden:** 'Onder begeleiden verstaan we de geestelijke leiding die mensen geboden wordt, waardoor zij geholpen kunnen worden op grond van hun levensovertuiging hun keuzen te bepalen en beslissingen te nemen en zo te groeien in een zelfstandig geestelijk functioneren.'
- 4 **Verzoenen:** 'Onder verzoenen verstaan we, dat mensen die vervreemd zijn van elkaar, van zichzelf of van God, tot zichzelf komen, aanvaarding en vergeving ervaren en zo in nieuwe relaties leren leven.'

¹⁸ Gerben Heitink, *Pastorale zorg, theologie, differentiatie, praktijk*, 2005, Kok Kampen.

¹⁹ Ibid, p.128

²⁰ Ibid, p.129

²¹ W.A. Clebsch & C.R.Jaekle, *Pastoral care in historical perspective*, Englewood Cliffs: Prentice-hall, 1964.

²² Gerben Heitink, *Pastorale zorg, theorie, differentiatie praktijk*, Kok Kampen 1998.p. 127-147.

De effecten van pastoraat, en daarom ook van onderling pastoraat, zouden dus in ieder geval deze vier beschreven functies zijn. In de loop van de tijd hebben verschillende theologen deze vier klassieke functies proberen aan te vullen. Zo vult Emmanuel Lartey vanuit een contextueel/intercultureel perspectief daar nog *bekrachten* en *bevrijden* aan toe. Zijn aanvulling is in zoverre van belang omdat hij pleit voor een pastorale benadering waarin ieder mens vanuit zijn of haar eigen context serieus moet worden genomen. Hij zegt daarover: 'a healthy respect for the otherness of others is a contextual and core value and discipline of pastoral theology'.²³

2.3 Bijbelse metaforen voor pastoraat

In de inleiding werd de pastorale zorg verbonden met de metafoor van de goede herder. De metafoor van de herderlijke zorg is sterk geworteld in de Bijbelse traditie. Het beeld van de herder was oorspronkelijk verbonden was met Gods goedheid (Psalm 23) en goed koningschap. Een goede koning hield zich aan Gods wetten en regels en zorgde voor de mensen aan hem waren toevertrouwd. De Here Jezus noemt zichzelf in het Johannes Evangelie ook de goede herder, 'die Zijn schapen kent en wiens schapen Hem kennen.'

Volgens Gerkin is is het voorbeeld van Jezus normatief en betekenisvol voor de pastor die de Gods gemeente leidt. Tegelijk geldt dit voor elke christen:

Reflection on the actions and words of Jesus as he related to people at all levels of social life gives us the model sine qua non for pastoral relationships with those immediately within our care and those strangers we meet on the way.²⁴

De goede omgang met elkaar is afgeleid van de metafoor van de goede herder, maar deze metafoor is vooral passend als het om pastoraat vanuit het ambt, vanuit het leiderschap van de gemeente gaat. Onderlinge zorg vraagt om een aanvullende metafoor. Paulus biedt ons de metafoor van de gemeente als lichaam, waarin ieder de ander nodig heeft en elkaar aanvult. Elkaar dienen in liefde gaat om een grondhouding waarin de eigen ervaring van 'het geliefd zijn door God' uitgedragen wordt in de zorgzame toewending naar mede-christenen, zoals Paulus bedoelt in Rom. 12: 15 (Wees blij met wie zich verblijdt, heb verdriet met wie verdriet heeft).²⁵

Pastoraat is gerelateerd aan de woorden en daden van Jezus. Daarin ligt een bevrijdende kracht voor alle mensen die ons pad kruisen. Gerkin behandelt een aantal pastorale modellen, maar kiest zelf voor een pastoraal model waarin de pastor anderen onderwijst en leert om Gods woorden in verbinding te brengen met de eigen context. Hij noemt dit 'pastoral care als interpretive leadership'. Dit model is al hermeneutisch, maar er is nog een grote rol voor de kennis en wijsheid van de pastor weg weggelegd. Heitink beweegt al meer naar een model waarin het accent verschuift naar de pastorant. Hij noemt dit 'pastoraat als hulpverlening'.²⁶ In dat verband spreekt hij over 'het zoeken naar een weg' waarin hij nadrukkelijk open laat waar deze weg op uitloopt. Want de weg van evangelie, de weg van de Heer wordt in de pastorale relatie verbonden met de met de gegeven situatie van ieder mens. Onderweg wordt pas duidelijk wat door de betrokkene als evangelie herkent

²³ Emmanuel Y. Lartey, *Pastoral Theology in an intercultural World*, Wipf and Stock Publishers, 2006, p. 71

²⁴ Voor een uitgebreide uitwerking van de metafoor van de goede herder in het pastoraat en de receptie daarvan in christelijke traditie verwijs ik naar Charles V. Gerkin, *An introduction to Pastoral Care*, Abingdon Press, 1997, p.23-51.

²⁵ Deze gedachte ontleen ik aan Wolfgang Drechsel, *Gemeindeseelsorge*, Leipzig, 2015. Zie ook paragraaf 2.7 van deze scriptie.

²⁶ Gerben Heitink, *Pastoraat als hulpverlening*, Kok kampen, 1984

kan worden. Dat betekent dat de pastor weliswaar begeleidt, maar dat het aan de pastorant is om momenten van heling en bijstand te herkennen.²⁷ Heitink zegt hierover:

Zo willen we bij het bepalen van het doel van de pastorale relatie om verschillende redenen niet verder gaan dan het aangeven van de weg. Theologisch gezien is dit de weg van het evangelie, agogisch gezien de weg van ontmoeting en gesprek.²⁸

Om de contouren te kunnen schetsen van het onderling pastoraat heb ik de Bijbelse metaforen voor pastorale zorg proberen te verbinden met een paar hedendaagse concepten. Gerkin kiest voor een pastorale benadering waarin de predikant leidend is in kennis en wijsheid, maar waarin er ruimte komt voor een hermeneutische benadering. Met Heitink verschuift het accent meer naar de pastorant, omdat hij of zij degene is die bepaalt wat de momenten van steun of heling zijn. Heitink biedt met zijn metafoor van 'zoeken naar de weg' ook ruimte voor meer gelijkwaardigere vormen van pastoraat, waarin beide partijen de eigen opgedane kennis en levenservaring kunnen inbrengen en de pastor niet meer als enige deskundige wordt gezien.

2.4 Het hermeneutisch-narratieve model

Ganzevoort en Visser plaatsen het pastoraat binnen de drie polen van kerkelijke presentie, hulpverlening en evenmenselijkheid.²⁹ De pastor beweegt zich binnen die drie polen als *getuige* van het verhaal van God, als *hulpverlener*, waarin het verhaal van mensen centraal staat en als *metgezel*, waarin de onderlinge relatie tussen de pastor en pastorant een belangrijke factor is. Ze zijn zich er echter van bewust dat deze polen met elkaar in evenwicht moeten zijn, om tot goed pastoraat te komen. Op grond daarvan kiezen ze voor een vierde positie, waarin de pastor als tolk en gids een hermeneutisch-narratieve rol krijgt. Hun definitie van pastoraat luidt:

*Pastoraat is zorg voor het verhaal van mensen in relatie tot het verhaal van God.*³⁰

Deze definitie gaat uit van het narratieve pastoraat, waarin de pastor tolk en gids die de ervaringen van de mens verbindt met het verhaal van God. De pastor als tolk en gids wil bijdragen tot het zelf verstaan van de gesprekspartner. Hij of zij helpt met het leggen van verbindingen tussen het eigen verhaal en het verhaal van de traditie. Dit is mede gebaseerd op de theologie van Schleiermacher, die het christelijk geloof in relatie probeert te brengen met de menselijke situatie en ervaringen.

De nadruk ligt in dit model op het narratieve, de kracht van de *constructie* en *reconstructie* van de levensverhalen van mensen. Kennis, zowel van ons eigen leven als van God is geconstrueerde kennis, we interpreteren datgene wat we mee maken, horen of denken te weten. Dit heeft consequenties voor ons denken over *identiteit*: Wie we zijn komen we op het spoor door het vertellen van onze levensverhalen. We proberen zin en samenhang te vinden in de dingen die ons overkomen.

Identiteit is dus narratief, verbonden met het verhaal dat we geconstrueerd hebben uit onze levenservaringen. De therapeutische waarde van narratief pastoraat is dat mensen versterkt worden in hun leven door het (re)construeren van hun levensverhaal aan de hand van andere verhalen uit de Bijbel, de traditie en belangrijke rolmodellen. Volgens Ganzevoort en Visser vraagt dit model van de pastor een grote hermeneutische competentie, omdat de tolk 'volstrekt tweetalig moet zijn: goed thuis in zowel de theologie als in de psychologie.'³¹ Men zou kunnen opperen dat er ook andere pastorale benaderingen zijn die goed toegepast kunnen worden op onderling pastoraat. Zo is het

²⁷ Gerben Heitink, *Pastoraat als hulpverlening*, 284-289

²⁸ Gerben Heitink, *Pastoraat als hulpverlening*, 285

²⁹ Ruard Ganzevoort en Jan Visser, *Zorg voor het verhaal*, Meinema Zoetermeer, 2014

³⁰ Ruard Ganzevoort en Jan Visser, *Zorg voor het verhaal* 26

³¹ Naar een uitspraak van Heitink, Ganzevoort en Visser, *Zorg voor het verhaal*, p.97

model van het evenmenselijk pastoraat³² ook geschikt voor een onderbouwing van onderling pastoraat, omdat in dit model de pastor als 'metgezel wil leren van de ander'.³³ Ook het model van presentiepastoraat³⁴, waarin beschikbaarheid en bevestiging tot de kerntaken behoren, biedt een basis voor onderling pastoraat.

Toch kan het hermeneutisch-narratieve model een goed uitgangspunt zijn voor het onderling pastoraat in GGG. Ik geef in de context van mijn onderzoeksvraag de voorkeur aan een deze benadering van onderling pastoraat, omdat GGG zijn gebaseerd op het principe van de *Small Christian Communities*³⁵ of *small groups*³⁶ Dit zijn kleine groepen (8-15 mensen) die een binding hebben met de kerk en regelmatig bij elkaar komen om het geloof te delen en met elkaar te bidden. Dit wordt ook wel *faith-sharing* genoemd.³⁷

Faith-sharing, het delen van geloof, komt tot stand door het vertellen van verhalen. Bijbelverhalen, geloofsverhalen en levensverhalen worden met elkaar gedeeld in de hoop en verwachting dat mensen kunnen groeien in hun geloof en vertrouwen in God. GGG komen regelmatig samen om met elkaar Gods Woord te lezen en het persoonlijke geloof en alledaagse dingen te delen.³⁸ In het gesprek dat hieruit voortvloeit, verbinden de deelnemers de Bijbelverhalen aan hun eigen ervaringen en kunnen daarmee komen tot nieuwe inzichten waarin het verhaal van God verbonden wordt met hun eigen levensverhaal. Door het delen van ervaringen staan ze elkaar bij, steunen ze elkaar, verschaffen ze elkaar nieuwe inzichten en bemoedigen ze elkaar.

Ganzevoort en Visser geven in hun model enige ruimte voor mogelijkheden tot onderlinge pastoraat. Ze onderscheiden binnen hun definitie verschillende lagen in de pastorale zorg.³⁹

1. De onderlinge ontmoeting tussen mensen die niet als zorg bedoeld is. Dit is in de kerk de onderlinge gemeenschap of koinonia. Dit laat zich volgens hen niet organiseren, maar kan wel gestimuleerd worden.
2. De pastorale dimensie van vieringen, onderwijs, opbouw van de gemeenschap en bestuur.
3. De onderlinge zorg van gemeenteleden die bijvoorbeeld als vrijwilliger worden ingeschakeld. Denk bijvoorbeeld aan ouderlingen en bezoekdames en heren en het onderlinge pastoraat in groeigroepen. Op dit niveau is het wel mogelijk de zorg te organiseren en te structureren.
4. De pastorale counseling, dit is gespecialiseerde en professionele zorg voor mensen die specifieke vragen hebben van pastorale aard.

Het onderlinge pastoraat kan zich in groeigroepen zowel voordoen op niveau 1, waarin de onderlinge contacten niet primair als zorg bedoeld zijn, maar wel zo ervaren kunnen worden, op niveau 2, waarin het onderwijs in groeigroepen kan bijdragen tot zorg voor elkaar, en op niveau 3 waarin zorg

³² Waarin de pastor niet als ambtsdrager of professional wordt gezien, maar als medemens of metgezel. Zie bv. H.C. Donga, *Ontmoeting. Een studie over pastoraat en ontmoeting*, Gorinchem: Narratio, 1990.

³³ Ruard Ganzevoort en Jan Visser, *Zorg voor het verhaal*, p.88

³⁴ Zie bv. A Baart, *Een theorie van presentie*, Utrecht: Lemma, 2001.

³⁵ Dit is de term voor een interessante beweging binnen de R.K. Kerk, vergelijkbaar met de beweging van de groeigroepen binnen de Protestantse Kerk. Zie hiervoor de bijdrages in *Kleine geloofsgroepen, wegen naar een vitale parochie*, onder redactie van Kees Slijkerman en Fred van Iersel, 2011.

³⁶ Deze term is ontleend aan o.a. Wuthnow en Latini, zie hoofdstuk 3 van deze scriptie.

³⁷ Het begrip *Faith sharing* wordt voornamelijk gebruikt in de Katholieke literatuur over de *Small Christian Communities*. De term is ontleend aan het Kaski rapport nr. 540: *Als een druppel in het water, Small Christian Communities en soortgelijke vormen van kerkelijke participatie in de R.-K. Kerk*, Nijmegen 2015. P.5.

³⁸ <http://www.ewv.nl/vorming/gemeente-groei-groepen>, maart 2017.

³⁹ Ruard Ganzevoort en Jan Visser, *Zorg voor het verhaal* p.26

voor elkaar op georganiseerde wijze plaats vind. Niveau 4 vraagt eigenlijk om gespecialiseerde zorg van een pastor of counselor. Soms heeft de leider van de GGG de competenties om deze zorg te bieden, maar vaker zal deze vorm van zorg doorverwezen worden naar een predikant of een gespecialiseerde hulpverlener.

2.5 Onderling pastoraat en wederkerig pastoraat

Reijer De Vries geeft aan dat onderling pastoraat een spontaan karakter heeft dat in allerlei situaties gepraktiseerd kan worden.⁴⁰ Dat maakt de afbakening problematisch. Hij maakt een onderscheid tussen een *deductieve benadering*, waarin met een bepaalde pastoraatopvatting grenzen getrokken kunnen worden en een *inductieve benadering*, waarin het gemeentelid beschouwd wordt als subject van het pastoraat. Dat betekent dat het betreffende gemeentelid zelf een pastorale betekenis toekent aan de interactie. De ontmoeting met mede gemeenteleden hoeft dan niet als zodanig pastoraal bedoeld zijn, maar kan door het subject wel als pastoraal geïnterpreteerd worden. Dit kan gebeuren in de context van een kerkelijke activiteit. In mijn onderzoek is dat in de context van de GGG, hoewel de GGG niet primair bedoeld is voor onderlinge zorg.

De Vries onderscheidt op die basis twee te onderscheiden pastorale praktijken wanneer hij spreekt van onderling pastoraat:⁴¹

- 1 'De pastorale zorg in de spontane, niet-professionele, pastoraal bedoelde ontmoeting van (in principe) alle gemeenteleden met anderen, binnen of buiten de geloofsgemeenschap.
- 2 'De pastorale dimensie of kwaliteit van een ontmoeting tussen gemeenteleden en anderen in de gestalte van pastoraal geïnterpreteerde interacties als deel van als aspect of onderdeel van die ontmoeting.'

Beide praktijken zijn van belang in op mijn onderzoek. Een aanvullende term hierbij is het *wederkerig pastoraat*:

Gemeenteleden doen pastoraat onder elkaar (dus zonder ambtsdragers of aangestelde vrijwilligers) waarbij de één voor de ander pastor is.⁴²

Deze term definieert niet een rol, maar een relatie, waar er vanuit communicatie en interactie een gelijkwaardige wisselwerking tussen pastor en pastorant ontstaat. Het gaat in dit model dus niet om de klassieke relatie tussen ambtsdrager en pastorant, maar om een relatie tussen twee gelijkwaardige gemeenteleden, die beiden zowel pastor als pastorant voor elkaar zijn.

De gelijkwaardigheid wordt in de relatie benadrukt en er vindt uitwisseling plaats, waarbij elke deelnemer de eigen deskundigheid kan inbrengen.⁴³

deze deskundigheid bestaat uit meerdere facetten, zoals levenservaring, geloofservaring en (bijbel) kennis.

De Vries heeft een model ontworpen waarbij de inhoudelijke betekenis van pastorale zorg door gemeenteleden geduid kan worden aan de hand van twee assen:⁴⁴

⁴⁰ Reijer de Vries, *Kerk en Theologie*, 65 (2014), 165-181, Opwekken tot omzien naar elkaar, p.166

⁴¹ Ibid, p. 175

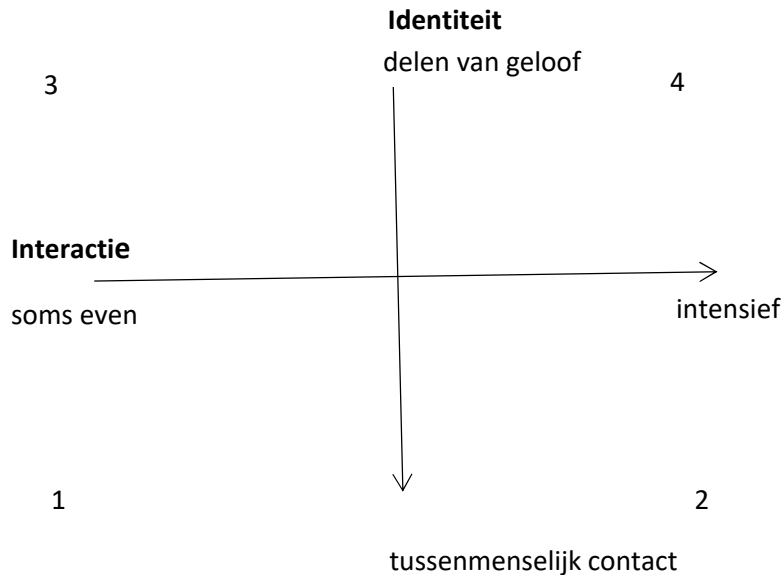
⁴² Ibid, p. 175

⁴³ Reijer de Vries citeert hier Bons-Storm, *Gezegend leven*, 136.

⁴⁴ 177

Identiteit: verschillende niveaus van toenemend uitgesproken christelijk geloof, variërend van een algemeen praatje bij de supermarkt tot het delen van het Evangelie.

Interactie: verschillende niveaus van toenemende intensiteit en uitgebreidheid van de communicatie, variërend van een hartelijk gebaar tot het delen van bevrijdende ervaringen.

De onderlinge pastorale contacten worden in veld 1 gekenmerkt door kortdurende, vriendelijke aandacht, die niet sterk verbonden is met de christelijke identiteit. Een voorbeeld hiervan is een praatje met een ander gemeentelid bij de bakker. Zo'n contact past in het model van 'evenmenselijk' pastoraat. Het is echter de vraag of gemeenteleden dit nog ervaren of herkennen als een vorm van pastoraat.

In veld 2 is de identiteit evenmin uitgesproken christelijk, maar is het contact uitgebreider en intensiever. Vaak is in dit veld sprake van een vorm van onderlinge hulpverlening die diaconale trekken vertoont en daarbij gelegenheid biedt tot een meer persoonlijk, helpend gesprek.

In veld 3 gaat het om contacten die meer vanuit een uitgesproken christelijke identiteit plaatsvinden, maar vaak eenmalig of incidenteel zijn. De gemeenteleden ervaren in dit onderlinge contact wel een ontmoeting vanuit het evangelie. In dit veld kan er sprake zijn van twee van de vier klassieke pastorale functies: helen en bijstaan. Voorbeelden hiervan kunnen zijn: het bezoeken van een zieke, het bidden met en voor een gemeentelid of het tonen van meeleven.

In veld 4 vinden de onderlinge contacten frequent plaats en spreekt men elkaar expliciet aan vanuit het evangelie. Het onderling pastoraat wordt gekenmerkt door het geloofsgesprek. In deze vorm van pastoraat deelt men geloofservaringen en bidt men met en voor elkaar. Ook in dit veld kan er sprake zijn van helen en bijstaan. De contacten in GGG vinden in eerste instantie plaats in veld 4.

2.6 De plaats van onderling pastoraat in het gemeentepastoraat

De PKN heeft een handreiking voor het pastoraat geschreven waarin zij nader specificceert hoe het pastoraat in de gemeente gestalte kan krijgen.⁴⁵ De handleiding begint met artikel X.3 uit de kerkorde:

De gemeente volbrengt haar pastorale taak in de herderlijke zorg aan de leden en anderen die deze zorg behoeven, opdat zij elkaar opbouwen in geloof, hoop en liefde.

Vervolgens worden er drie aspecten van pastoraat omschreven, waarin 'omzien naar elkaar' expliciet als eerste vorm van pastoraat genoemd wordt:

- 'omzien naar elkaar' binnen de gemeente én daarbuiten,
- pastorale hulpverlening m.b.t. geloofs- en levensvragen,
- komen tot verstaan van de zin van ons menszijn in onze situatie, in onze cultuur.

In de Calvinistische traditie had het pastoraat in de vorm van bezoekwerk hoofdzakelijk het karakter van toezicht en controle. Dit waren de taken van predikant en ouderling. Maar het 'opzicht' heeft in de loop van de tijd plaats gemaakt naar het 'omzien' naar mensen. Niet zozeer de leer van de kerk, maar de persoonlijke ervaringen en de eigen verantwoordelijkheid van de gemeenteleden komen centraal te staan. Een andere verschuiving in het pastoraat vormt de verschuiving van de verkondiging van Gods Woord tijdens het pastorale bezoek naar het luisteren naar het verhaal van mensen en een open communicatie, van een kerygmatische benadering naar een hermeneutisch benadering.

Gemeentepastoraat speelt zich voornamelijk af binnen de kerkelijke gemeente. De structuur van het gemeentepastoraat is over het algemeen als volgt: De kerk is verdeeld in wijken, waarin wijksgewijs pastorale teams worden ingezet. Dit team bestaat uit een ouderling en uit wijkwerkers, ook wel bezoekdames en heren genoemd. De predikant stuurt vaak het team aan en wordt ingeschakeld bij crisispastoraat. Ook wordt van de predikant verwacht dat hij of zij kennismakingsbezoeken aflegt en de zieken en rouwenden pastoraal bijstaat. Men streeft er naar om op deze wijze contacten te onderhouden met alle leden.

Er komt steeds meer aandacht voor verschillende vormen van pastoraat. Een eerste vorm van pastoraat is het individuele pastoraat. Dit richt zich op de persoonlijke contacten die zich op allerlei manieren voordoet. Ook 'toevallige' ontmoetingen en gesprekken worden steeds meer tot pastoraat gerekend.⁴⁶ Een tweede vorm van pastoraat is groepspastoraat. Dit kan incidenteel plaats vinden door een 'groothuisbezoek' of wijkbijeenkomsten. Maar ook levenservaringen of situaties kunnen een uitgangspunt zijn voor een gestructureerde vorm van groepspastoraat. Daarnaast kan men op thematisch niveau bij elkaar komen, rond een Bijbelstudie of in een gemeentegroeigroep. Een derde vorm van pastoraat vindt plaats in allerlei uitingen van kerk en gemeentezijn in onze samenleving, zoals leiding binnen de gemeente, vieringen en sacramenten. Ook het diaconale werk heeft pastorale kanten: de aandacht voor mensen wordt in concrete zorg en hulp omgezet.

Wolfgang Drechsler maakt onderscheid tussen *pastoraat in de gemeente* en *pastoraat in opdracht van de gemeente*.⁴⁷ Hij benadert de gemeente als *koinonia*, een gemeenschap van Christus, waarin de gemeenteleden participeren in het priesterschap aller gelovigen:

⁴⁵ PKN, *Beleid en organisatie van het gemeentepastoraat*, handreiking voor het pastoraat, 2009.

⁴⁶ Zie PKN, *Beleid en organisatie van het gemeentepastoraat*, handreiking voor het pastoraat, 2009, p 13

⁴⁷ Wolfgang Drechsel, *Gemeindeseelsorge*, Leipzig, 2015.

Es kann als grundlegend angesehen werden, dass Seelsorge ein zentrales Element christlichen Lebens und somit Aufgabe aller Christen ist.⁴⁸

Dit is de basis van gemeentepastoraat (Gemeindeseelsorge).

Pastoraat in de gemeente beschouwt hij als pastoraat dat gemeenteleden op grond van hun opdracht aan elkaar verlenen op alle mogelijke manieren. Het gaat om een grondhouding waarin de eigen ervaring van 'het geliefd zijn door God' uitgedragen wordt in de zorgzame toewending naar mede-christenen, zoals Paulus bedoelt in Rom. 12: 15 (Wees blij met wie zich verblijdt, heb verdriet met wie verdriet heeft). Dit zou ik willen omschrijven als eerstelijnspastoraat. De term eerste lijn komt uit de (gezondheids) zorg en verwijst naar de eerste algemene zorg in brede zin.

Pastoraat in opdracht van de gemeente betreft het meer gespecialiseerde ambtelijke pastoraat. Deze vorm van pastoraat wordt bedreven vanuit de zending van de gemeente om er in naam van de gemeenschap voor iemand te zijn:

Sie beinhaltet einen Auftrag, ein Amt, die Gemeinschaft personal zu repräsentieren, die ihr gegebene und aufgetragene Botschaft weiterzugeben, und in ihrem (immer auch überindividuellen, weil gemeinschaftlichen) Interesse zu handeln.⁴⁹

Dit zou ik willen omschrijven als tweedelijnspastoraat. Als er behoefte is aan gespecialiseerde zorg worden mensen doorverwezen naar de tweede lijn, in dit geval de ambtsdrager of de predikant.

2.7 Samenvatting en voorlopige conclusie

Ik begon dit hoofdstuk met de stelling dat pastoraat een taak is voor de hele gemeente. De gemeente als *koinonia*, als gemeenschap van gelovigen waarin ieder lid het ambt van gelovige op zich neemt en naar elkaar omziet uit liefde voor elkaar en God.

Wolfgang Drechsel heeft een behulpzaam onderscheid gemaakt binnen het gemeentepastoraat: De eerste vorm is *Pastoraat in de gemeente* als ambt aller gelovigen. Dat betekent dat elke vorm van onderlinge zorg en aandacht gegeven door een willekeurig gemeentelid aan een ander valt onder pastoraat in de gemeente. In feite lijkt dit veel op de definitie van Reijer de Vries met betrekking tot *onderling pastoraat*. Een tweede vorm van pastoraat is *pastoraat in opdracht van gemeente*, als gespecialiseerd ambt. Hier vallen de pastorale werkzaamheden onder van predikant, pastoraal werker, ouderlingen, (soms ook diakenen). Ik zou daar ook de bezoekdames en heren onder rekenen, omdat zij weliswaar geen ambtsdragers zijn, maar wel in opdracht van en namens de gemeente omzien naar mede gemeenteleden.

De meeste pastorale modellen werken pastoraat uit als een gespecialiseerd ambt, hoewel ze het ambt aller gelovigen mee veronderstellen. We moeten dus tot een op een indirecte manier herleiden hoe we onderling pastoraat kunnen definiëren. En ook hier stuiten we op verschillende modellen, accenten en interpretaties. Onderling pastoraat zou ik, vanuit een hermeneutisch-narratief perspectief, met behulp van bovenstaande theorieën willen omschrijven als:

De onderlinge zorg van gemeenteleden waarin de zorg (voor het verhaal) van mensen in relatie wordt gebracht tot het verhaal van God, waarbij gemeenteleden elkaar tot een pastor zijn en zij zelf een pastorale betekenis toekennen aan de interactie.

⁴⁸ Wolfgang Drechsel, *Gemeindeseelsorge*, p. 32

⁴⁹ Wolfgang Drechsel, *Gemeindeseelsorge*, p. 34. Hij voegt daar in een voetnoot aan toe dat deze vorm van zielzorg ook verbonden is met de verkondiging van en in de gemeente.

De pastorale betekenis kunnen we ruim opvatten. Dit kan betekenen dat iemand zich gehoord, gesteund of geliefd voelt (helen en bijstaan), dat iemand een ervaring van (geloofs) groei meemaakt of dat iemand een nieuw perspectief ziet (begeleiden en verzoenen). Deze betekenissen zijn te herleiden tot de vier functies van pastoraat.

Onderling pastoraat zou ik willen duiden als eerstelijnspastoraat. Het valt in aansluiting op Drechsler onder *pastoraat in de gemeente*, maar past ook binnen in de indeling van Ganzevoort en Visser, die vier lagen in de pastorale zorg benoemen. Op niveau 1 tot en met 3 is ruimte voor onderling pastoraat. Hoewel op deze niveaus ook pastoraat door ambtsdragers wordt uitgevoerd, zou ik zeggen dat het vierde niveau, de pastorale counseling is voorbehouden aan de predikant. Dit zie ik al tweedelijnspastoraat. Het begrip van Drechsler, *pastoraat in opdracht van de gemeente*, sluit hierbij aan. Zo is onderling pastoraat ingebed in de gemeente als laagdrempelige eerstelijns zorg voor elkaar, die in alle vormen van ontmoetingen tot stand kunnen komen.

In mijn scriptie zal ik mij beperken tot een vorm van onderling pastoraat die voorkomt uit *faith-sharing*: De ontmoeting in een kleine groep, waarin mensen samen nadenken over de vraag hoe Gods verhaal verbonden kan worden met hun eigen verhaal, met elkaar bidden en waarin ze geloofs- en levenservaringen delen om elkaar te bemoedigen en te versterken.

3 Kleine groepen: Gemeente Groei Groepen

3.1 Inleiding

Vanaf het einde van de 20^e eeuw is de belangstelling toegenomen voor kleine groepen binnen de kerk. Er is veel onderzoek naar gedaan, vooral in Amerika, maar ook in Groot Brittannië.⁵⁰ Dit heeft alles te maken met de maatschappelijke ontwikkelingen in de westerse wereld, waarin de kerk niet meer een vanzelfsprekend fenomeen is.

De socioloog Zygmunt Bauman⁵¹ heeft zich in zijn werk toegelegd op een diagnose van onze tijd. Er worden verschillende woorden gebruikt om onze huidige context te beschrijven. Vaak wordt er gesproken over de post-moderne samenleving. Daarmee wordt bedoeld dat de samenleving sterk geïndividualiseerd is en dat het eigen design van ons leven centraal staat. Identiteiten worden niet langer ontleend aan een vast staande orde, ieder mens maakt zijn of haar unieke mix. Dit biedt grote vrijheid, maar tegelijkertijd vergroot het de onzekerheid.

Bauman ziet een ontwikkeling in de samenleving, waardoor hij nu spreekt van de vloeibare moderniteit. We leven volgens hem in 'vloeibare tijden', waarin ons eigen leven zelfs liquide is geworden: de wereld is geglobaliseerd, kennis is in alle vormen beschikbaar, waarheid is een zelf geconstrueerde werkelijkheid die aan verandering onderhevig is.

Het is een fase in de moderniteit waarin zowel instituties als het individuele leven vloeibaar zijn, aan verandering onderhevig zijn en geen starre patronen kennen⁵²

Voor geloof en kerk betekent dit dat er geen vaste waarheid meer is, dat traditie geen vaste grond meer biedt voor de keuzes in het dagelijks leven of voor een zinvol leven. Theresa Latini bespreekt in haar boek 'The Church and the crisis of community'⁵³ de mogelijkheden en moeilijkheden van 'small groups' in de kerk, in relatie tot deze maatschappelijke ontwikkelingen. Mensen hebben nog steeds behoefte aan relaties, maar hebben grote vrijheid in de vormgeving van relaties. Deze relaties ontstaan niet meer vanzelfsprekend binnen een gemeenschap zoals de kerk, op grond van een gezamenlijke traditie.⁵⁴

Latini noemt dit de *crisis of community*. Geloof is een individuele keuze geworden. Religieuze autoriteit staat onder grote spanning, Mensen hebben nog wel een grote behoefte aan zingeving, maar vullen dat op naar eigen smaak. De kerk wordt meer gezien als een bijeenkomst van individuen die kunnen komen en gaan wanneer het hen uitkomt. Bij een kerk horen is voor veel mensen niet meer zozeer een logisch gevolg van geloven, maar het wordt een keuze. Bij die keuze spelen de

⁵⁰ In Amerika heeft men zich voornamelijk geconcentreerd op onderzoek naar de werking van kleine groepen binnen de kerk die als een netwerk functioneren, in Engeland is er veel kennis verzameld over nieuwe vormen van kerk zijn (Fresh Expressions of Church) die in kleine groepen ontwikkeld worden.

⁵¹ Zygmunt Bauman (1925) is emeritus-hoogleraar in de sociologie, een van de meest vooraanstaande en invloedrijkste sociale denkers ter wereld. Zijn werk is sterk beïnvloed door de holocaust en de maatschappelijke ontwikkelingen na die tijd.

⁵² Willem Schinkel, Diagnose: vloeibaar modern, p. 9, in: Zygmunt Bauman, *Vloeibare tijden, leven in een eeuw van onzekerheid*, Klement Zoetermeer 2012.

⁵³ Theresa. F. Latini, *The Church and the Crisis of Community*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co, 2011.

⁵⁴ Zie bv ook: Vassilis Saroglou: *Believing, Bonding, Behaving, and Belonging, The Big Four Religious Dimensions and Cultural Variation*, Journal of Cross-Cultural Psychology, 2011 ,

<http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022022111412267>

volgende vragen een rol: Wat heb ik er aan? Op welke wijze kan de kerk bijdragen aan een zingeving? En op welke wijze kan ik me verbonden voelen met de gemeenschap?⁵⁵

3.2 De kleine groep als gemeenschap

De kleine groep heeft een aantal mechanismes in zich waardoor mensen zich betrokken voelen bij de gemeenschap waarin ze leven. Een belangrijk element is dat Individuele mensen een verbinding aan gaan met, en betrokken worden op anderen, dit versterkt een gevoel van gemeenschap en zingeving. Deze relaties leiden tot vriendschap, bevestiging en steun en leiden tot meer contacten en zelfs tot netwerken. Uit onderzoek van Robert Wuthnow blijkt dat 40 % van de Amerikaanse burgers deelnemer is van een kleine groep.⁵⁶ Dat wijst er volgens hem op dat de samenleving niet alleen bestaat uit individuen, maar dat deze individuen ook een behoefte hebben om ergens bij te horen en zich in te zetten voor wederzijdse relaties. Hierbij moet wel aangetekend worden dat 60% van de Amerikaanse burgers geen deelnemer zijn.

De gemeenschap die door de deelnemers van een groep wordt ervaren verschilt echter wel van andere vormen van gemeenschap, zoals families, burens, etniciteit of dorp. Het grote verschil zit hier in dat mensen die lid zijn van een groep daarin zelf een keuze hebben en daarom ook een grote controlemogelijkheid hebben. Het is geen gegeven relatie, waarin je moet leven met je familie of omgeving zoals die is, waarin je afhankelijk van elkaar bent of waarin je dezelfde herinneringen of achtergrond deelt.

Dat betekent dat deelnemers aan een groep vanwege hun sterke betrokkenheid op elkaar wel bereid zijn om elkaar te steunen en te helpen, maar dat er ook grenzen aan die steun zitten. Volgens Wuthnow zijn veel deelnemers wel bereid om emotionele steun te geven, maar is praktische of financiële steun minder voor de hand liggen. Mensen zijn misschien bereid een deel van hun tijd aan hulp te besteden, maar ze kunnen zich ook vrij gemakkelijk van de groep losmaken, wanneer dat beter uit komt.

De gemeenschap is dus intensief, maar ook relatief: men is vrijblijvend lid zolang de groep voorziet en voldoet aan de behoeftes van de individuele deelnemer. Wuthnow zegt over deze ontwikkeling, die volgens hem ook een maatschappelijk effect heeft:

Small groups are both providing community and changing our understanding of what community is.⁵⁷

3.3 De kleine groep en de kerk

De kerk is vanaf het laatste deel van de 20^e eeuw op zoek gegaan naar nieuwe vormen van geloven. De PKN experimenteert met pioniersplekken, waarin men zoekt naar andere, nieuwe vormen van geloof en zingeving. Ook het vormen van kleine groepen waarin gemeenteleden elkaar helpen geloven is past in deze zoektocht. De kleine groep is een vorm van *koinonia*.

⁵⁵ Zie voor een uitgebreide studie over geloven in Nederland: Ton Bernts, Joantine Berghuijs, e.a. *God in Nederland, 1966-2015*, Ten Have 2016

⁵⁶ Dit blijkt uit een grootscheeps onderzoek, uitgevoerd door Robert Wuthnow, begin jaren 90 van de 20^e eeuw, onder 1000 deelnemers van kleine groepen die werden vergeleken met een vergelijkbare populatie die niet deelnam aan kleine groepen. Robert Wuthnow, *Sharing the Journey: Support Groups and America's New Quest for Community*, New York, Free Press, 1994. p.45/342.

⁵⁷ Ibid, p. 3

Het Griekse woord *koinonia* wordt in het Nieuwe Testament gebruikt om de vroege christelijke gemeenschappen te beschrijven, waarin de kerk gestalte kreeg in het leven en delen van kleine gemeenschappen.

Robert Wuthnow heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar *Small Groups*.⁵⁸ Hij ontdekte dat kleine groepen vier kenmerken gemeenschappelijk hebben:

1. **Ze bevorderen een persoonlijke relatie met God.** Deelnemers richten zich meer op God. Het lezen van de Bijbel en het gebed nemen toe. De relatie met God voedt vooral een persoonlijk, subjectief beleefde en persoonlijk geloof.
2. **Ze bevorderen de gemeenschapszin en het gevoel ergens bij te horen.** Mensen kunnen voor een tijd meedoen, maar ook weer stoppen. In de periode dat deelnemers betrokken zijn bij een groep bieden ze elkaar steun en zorg, maar dit valt binnen een bepaalde bandbreedte. Men censureert bepaalde vormen van delen, namelijk datgene wat niet binnen de visie van de groep valt.
3. **Ze bevorderen persoonlijke groei.** Deelnemers delen persoonlijke verhalen, leven met elkaar mee en geven elkaar raad op het gebied van belangrijke levensvragen. Ze steunen en bemoedigen elkaar op het gebied van de vragen die samenhangen met de vragen en eisen van de samenleving. Er is een hoge mate van acceptatie van elkaar, maar men vermijdt het vergroten van verschillen.
4. **Ze bevorderen de contacten met andere gemeenschappen.** Ze moedigen deelnemers aan om oog te hebben voor andere gemeenteleden en buurtbewoners. Kleine groepen kunnen meer betrokken raken bij de kerk, maar ook juist losraken van hun achtergrond en traditie.

Wuthnow concludeert dat de beweging van de kleine groepen zowel de zoektocht naar het heilige als de zoektocht naar een vorm van gemeenschap met elkaar in verbinding brengt. Latini vat deze zoektocht samen met de woorden:

People gather in small groups to experience or enhance a connection to God, a connection to others, and often a connection to their truest selves⁵⁹.

Koinonia kan dus plaats vinden in kleine groepen omdat intimiteit en onderlinge verbondenheid daarin een plaats krijgen. Het begrip *koinonia* wordt echter ook gebruikt voor de kerk en de samenkomsten binnen de kerk. Hoe verhouden de kleine groep en de kerkelijke gemeenschap zich tot elkaar? De kleine groep en de samenkomsten in een kerkdienst kunnen als complementair van elkaar gezien worden.⁶⁰ Het zijn praktijken die gestalte geven aan gemeenschap van de kerk. Waar in de kerkdienst vooral aandacht is voor onderwijs, lofzang en liturgie hebben de kleine groepen meer een pastorale en missionaire functie, die gericht zijn op de opbouw van persoonlijk geloof en van onderlinge gemeenschap.

Theresa Latini heeft op basis van Wuthnow een definitie ontwikkeld waarin ze criteria omschrijft op organisatorisch niveau voor *well-developed small-group ministries*. Dit zijn groepen die een duidelijke

⁵⁸ Robert Wuthnow, *Sharing the Journey: Support Groups and America's New Quest for Community*, New York, Free Press, 1994.

⁵⁹ Theresa F. Latini, *The Church and the crisis of community*, Wm B. Eerdmans Publishing and co, 2011,

⁶⁰ Dit is een observatie uit het artikel: van R. Brouwer en T. Pleizier, Vitale gemeenten van nieuwe Christenen, *Globale impressies vanuit New York en Singapore. Kerk en Theologie*, 65, 223-241. De kleine groep wordt in dit artikel een cell-group genoemd. Zie hiervoor M. Green, *Church without Walls, a Global Examination of the Cell Church*, Paternoster Publishing, 2002.

missie hebben, waar leiders getraind worden en die de intentie hebben om verbonden te zijn met het beleid van een (plaatselijke) gemeente.⁶¹ Het zou kunnen dat deze *well-developed small groups* ook bijdragen tot betere onderlinge zorg.

3.4 Small Christian Communities binnen de Rooms Katholieke Kerk

De beweging van kleine groepen binnen de kerk is een beweging die een breed draagvlak heeft. Zo kent de Rooms Katholieke Kerk de ontwikkeling van de *Small Christian Communities*, de kleine geloofsgroepen. Deze kerk heeft in Nederland sterk te maken gehad met schaalvergroting. Parochies zijn samengevoegd en dekanaten zijn vergroot of opgeheven. Naast de beschreven maatschappelijke ontwikkelingen heeft dit ervoor gezorgd dat mensen zich steeds minder verbonden voelen met de kerk. In de voorgegeven hiërarchische structuur van de Kerk passen de kleine geloofsgroepen omdat ze expressie geven aan het geloof door leken.⁶²

Volgens het Kaski valt onder het begrip *Small Christian Communities* een veelvoud van kleine christelijke gemeenschappen binnen de Rooms Katholieke Kerk⁶³. Het kunnen groepen zijn die zich 'geloofsgroep' of 'gebedsgroep' of 'rozenkransgroep' of 'Bijbelgroep' noemen. Ze hebben op de een of andere manier binding met de Kerk en komen regelmatig bij elkaar om te bidden of het geloof met elkaar te delen. Het gemeenschappelijke tussen al die groepen is samen bidden en het geloof met elkaar delen, dit wordt *faith-sharing* genoemd.⁶⁴ In de GGG wordt dit '*het geloofsgesprek in de diepte*' genoemd. Kenmerkend voor deze groepen is de ontmoeting met elkaar, samen bidden en samen nadenken over wat God Woord voor ieder betekent.⁶⁵

3.5 Gemeente Groei Groepen binnen de Protestantse Kerk Nederland

Waarschijnlijk heeft elke Protestantse kerk in Nederland wel geloofsgroepen of bijbelstudiegroepen zoals de Katholieke Kerk ze omschrijft. In dat opzicht zijn er veel verschillende vormen van *Small Groups* of *Small Christian Communities* binnen de Protestantse Kerk. Zij zullen dan ook op dezelfde manier kunnen functioneren zoals in de vorige paragrafen beschreven is. Mijn onderzoek heeft zich echter gericht op een specifieke vorm van *Small Groups*, namelijk de *Gemeente Groei Groepen*, zoals die ontwikkeld zijn door het Evangelisch Werkverband.

Het Evangelisch Werkverband binnen de Protestantse Kerk (EW) is opgericht in 1995. Ze is op zoek naar nieuwe vormen van kerk zijn, zodat nieuwe groepen mensen met het Evangelie bereikt kunnen worden.⁶⁶ Geestelijke vernieuwing binnen de PKN en groei van de plaatselijke gemeente zijn twee belangrijke speerpunten. Daartoe hebben ze een visie en materiaal ontwikkeld rond de Gemeente Groei Groep.

De GGG is een vorm van gemeenteopbouw waarbij het gaat om het groeien in geloof, in gemeenschap en in gastvrijheid. In de GGG willen we het geloofsgesprek stimuleren. De groep

⁶¹ Theresa Latini, *The Church and the Crisis of Community*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co, 2011, p 214

⁶² Zie voor een aantal interessante bijdragen over deze ontwikkeling: Kees Slijkerman en Fred van Iersel, *Kleine Geloofsgroepen, wegen naar een vitale parochie*, uitgeverij Abdij van Berne, 2011

⁶³ Het Kaski is het onderzoekscentrum voor religie en samenleving en onderdeel van de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit.

⁶⁴ Volgens een definitie van het Kaski. Zie ook Kees Slijkerman, *Kleine gemeenschappen in parochieverband. Waarom en hoe?* Informatieboek bij het pastoraal congres 'Small Christian Communities als gaven voor de vitaliteit van parochies' 2-4 maart 2008 Helvoirt.

⁶⁵ H. Eschbach, *Handboek Gemeentegroei groepen, kleine groepen, grote kansen*, Evangelisch Werkverband, Terschuur en Internationale Bijbelbond, Amerongen, 3^e druk, 2007, p. 16

⁶⁶ Ibid, p.6.

*bestaat uit minimaal 7 en maximaal 15 personen, die regelmatig samenkomen om met elkaar Gods Woord te lezen en het persoonlijke geloof en alledaagse dingen te delen.*⁶⁷

Het individu krijgt een plaats in een kleine kring. Het is de bedoeling dat deze kringen wortelen in de gemeente, dat ze een plaats krijgen in de structuur van de gemeente. Daarbij is een belangrijk doel dat de gemeente mee opgebouwd wordt door groeigroepen. Een ander doel is gemeentegroei, omdat de onderliggende gedachte is dat gemeentes kunnen groeien door te leven in groepen.⁶⁸

De relatie tussen *koinonia* in de kerk en *koinonia* in GGG wordt als volgt weergegeven:⁶⁹

Kerkdienst	Gemeente Groei Groep
Nadruk op Gods grootheid	Nadruk vooral op Gods intimiteit
Je bent opgenomen in een groter geheel	Je bent opgenomen in de kleine groep
Gods koningschap	Gods vriendschap
Enkele gaven ingeschakeld	Meerdere gaven komen aan bod

Het Evangelisch Werkverband streeft naar een goede relatie met de kerkenraad en de predikant. Zo staat er in het handboek voor GGG dat het Evangelisch Werkverband alleen ondersteuning zal geven aan een plaatselijke GGG als er toestemming is van de kerkenraad. De predikant wordt zo mogelijk betrokken bij de toerusting van de GGG leiders.⁷⁰

Op dit moment zijn er ongeveer 1000 tot 1500 groepen actief.⁷¹ Zij werken allemaal volgens een methode die door het Evangelisch Werkverband is ontwikkeld. Elke groep heeft leiders die regelmatig getraind worden. De groepen werken met hetzelfde materiaal, een boekje met gespreksthema's voor het geloofsgesprek, vanuit een evangelicale signatuur. Elk jaar wordt er nieuw materiaal uitgegeven. Een gespreksgroep loopt meestal vanaf de start van het kerkelijk seizoen (september/oktober) tot de zomervakantie.

Zo voldoet de intentionele structuur van de GGG aan de definitie van Latini met betrekking tot well-developed small-group ministeries.

3.6 Pastoraat binnen de Gemeente Groei Groepen

Gemeentebouw en gemeentegroei door middel van kleine groepen is dus een belangrijke doelstelling van het Evangelisch Werk Verband. Het is nog maar de vraag of dat gerealiseerd kan worden, hoewel dit doel vaker in verband wordt gebracht met de kleine groep.^{72 73} Voor mijn scriptie is echter de vraag van belang of het regelmatig samenkomen om de Bijbel te lezen, te bidden en de alledaagse dingen te delen (*faith-sharing of het geloofsgesprek* aan gaan) ook bijdraagt aan

⁶⁷ <http://www.ewv.nl/vorming/gemeente-groei-groepen>, maart 2017.

⁶⁸ H. Eschbach, p. 16. Zie ook andere evangelicale literatuur op dit gebied zoals: Donahue, B, *Gemeente in kringen*, Gideon, 2004., en Donahue, B. en Robinson, R., *Zeven valkuilen voor kleine groepen in de Gemeente*, Gideon 2003. Deze visie is gebaseerd op het concept en succes van de Willow Creek Community, een megakerk in de Verenigde Staten met internationale reikwijdte.

⁶⁹H. Eschbach, *Handboek Gemeentegroei-groepen, kleine groepen, grote kansen*, Evangelisch Werkverband, Terschuur en Internationale Bijbelbond, Amerongen, 3^e druk, 2007, p 14

⁷⁰ Ibid, p. 51

⁷¹ Volgens opgave van het EWW

⁷² Dit heeft o.a. te maken met het succes van de gemeentebouw van de Willow Creek Community. Hun visie de rol van de kleine groep bij gemeente opbouw is breed geëxporteerd. Zie ook noot 14.

⁷³ Voor een interessante en naar mijn mening goed afgewogen visie op de kleine groep en kerkgroei zie: Robert Wuthnow, *Sharing the Journey: Support Groups and America's New Quest for Community*, paragraaf: Church Growth, 349-352.

onderlinge zorg voor elkaar. Wat zou er volgens de theorie van de GGG moeten gebeuren op dit gebied?

In de definitie van de GGG komt het pastorale aspect van de GGG indirect aan de orde. Maar Hans Eschbach zegt in het handboek voor Gemeente Groeigroepen wel iets over de plaats van pastoraat in de GGG en de relatie met persoonlijk pastoraat.⁷⁴ Hij geeft het als volgt schematisch weer

Persoonlijk Pastoraat	Gemeente Groei Groep
Het individu staat centraal	De groep staat centraal
Ik bespreek mijn problemen met iemand	Ik deel mijn problemen in de groep
Persoonlijke geloofservaring	Gezamenlijke zoektocht/geloofservaring
Crisis- en begeleidend pastoraat	Aandachtspastoraat

Pastoraat in de GGG is verbonden met een groepsproces, met het delen van problemen in de groep en met een gezamenlijk zoektocht naar een geloofservaring. Eschbach gebruikt de term *aandachtspastoraat*. In de wetenschappelijke literatuur ben ik deze term niet tegen gekomen, maar hij omschrijft dit op een andere plaats als 'onderling pastoraat dat voornamelijk bestaat uit het investeren van liefde en aandacht voor elkaar'.⁷⁵ Dit doet denken aan een vorm van presentiepastoraat.⁷⁶

Tegelijkertijd verwacht hij meer van de GGG. Hij zegt dat hij in de praktijk heeft ontdekt dat veel mensen, door in de GGG over hun problemen te praten, die problemen beter de baas konden worden. Ze hoeven daar niet opgelost te worden, alleen al het praten met mensen die van je willen houden helpt al. Dit is een therapeutische benadering van onderling pastoraat. Daarbij noemt hij de mogelijkheid tot heling en verzoening (2 klassieke functies van pastoraat). Op grond van zijn ervaringen zegt hij:

Zo zijn de GGG's ook heilzame plekken waar mensen langzaam maar zeker genezing mogen vinden voor de wonden die het leven heeft geslagen⁷⁷

Ik ben benieuwd of deze vormen van onderling pastoraat inderdaad voorkomen in mijn onderzoek.

In het handboek is ook aandacht voor de vraag wat men het best kan doen als er 'moeilijke mensen' in de groep zitten. Dit is van belang voor mijn onderzoek omdat ik graag wil weten of er grenzen aan de draagkracht van GGG zitten ten opzichte van bepaalde deelnemers. In de instructie met betrekking tot 'moeilijke mensen' worden naast een aantal typologieën de mensen met psychische problemen genoemd.⁷⁸ De groep wordt gewaarschuwd om geen therapiegroep te zijn, maar deze mensen wel een plek te geven binnen de groep, indien mogelijk. Als de psychiatrische problematiek te veel aandacht vraagt en de draagkracht van de groep te boven gaat, kunnen deze mensen

⁷⁴ H. Eschbach, *Handboek Gemeentegroeigroepen, kleine groepen, grote kansen*, Evangelisch Werkverband, Terschuur en Internationale Bijbelbond, Amerongen, 3^e druk, 2007. P. 14

⁷⁵ Ibid, p. 92

⁷⁶ Zie par. 2.4 van deze scriptie.

⁷⁷ H. Eschbach, *Handboek Gemeentegroeigroepen, kleine groepen, grote kansen*, Evangelisch Werkverband, Terschuur en Internationale Bijbelbond, Amerongen, 3^e druk, 2007 p. 92

⁷⁸ Typologieën: Piet de prater, die graag en veel praat, Minnie de Minne die last heeft van een minderwaardigheidscomplex, Joas Gelijk, die overal een mening over heeft en zo worden nog enkele types genoemd die verstoring kunnen zijn voor het groeps gesprek. Zie *Handboek Gemeente Groei Groepen*, hoofdstuk 19, 85-89.

uiteindelijk niet meedraaien. In dat geval moet dit op de toerustingsavonden besproken worden en kan de predikant, een ambtsdrager, een ander gemeentelid of een hulpverlenende instantie om steun gevraagd worden.

3.7 Groepsdynamiek en leiderschap

In de methode van de GGG is de rol van gastgezinnen en hun assistenten belangrijk voor een goed verloop van een GGG avond. Het gastgezin ontvangt de deelnemers en geeft leiding aan de avond, de assistent helpt daarbij. Idealiter bestaat de leiding van een GGG uit twee mensen bestaande uit een echtpaar dat tevens gastgezin is, of een gastheer/vrouw die geholpen wordt door een assistent. Deze mensen vormen de informele leiding van de groep en participeren in de toerustingsavonden. Deze toerustingsavonden vinden eens per maand plaats. Idealiter wordt de toerusting door de eigen gemeentepredikant gegeven. Op deze manier kunnen leiders ervaringen met elkaar delen, mogelijke uitdagingen en problemen bespreken, gevormd worden in hun leiderschap en eventueel Bijbels onderwijs ontvangen van een geschoolde theoloog.

Het idee van een GGG is nadrukkelijk dat er tijdens deze avonden geen 'expert' bij is, dat ieder lid gelijkwaardig is in kennis en inbreng. Er wordt daarmee ruimte gecreëerd voor mogelijk onderling en wederzijds pastoraat. Tegelijkertijd hebben de twee informele leiders wel toerusting ontvangen en kunnen ze de groep op weg helpen of bijsturen. Het leiderschap is dus informeel en laagdrempelig. Leiders zijn geen experts in de Bijbel, maar moeten vooral iets anders kunnen, namelijk de onderlinge gesprekken faciliteren en stimuleren.

Uit het onderzoek van Wuthnow blijkt dat leiderschap van relatief klein belang is voor een goed functionerende groep. Natuurlijk kan goed leiderschap de groep laten opbloeien, zoals slecht leiderschap een groep kan afremmen. Maar uit zijn onderzoek blijkt een andere factor die de sleutel tot een succesvolle groep vormt: Onderlinge zorg en informele vriendschappelijke relaties. Eigenlijk bevestigt hij daarmee de visie van Eschbach op pastoraat binnen de groep. Het geheim van het succes van kleine groepen is kleinschaligheid, informele omgangsvormen en het ontstaan van persoonlijke relaties tussen de deelnemers.⁷⁹ Het is dus van belang dat de leiders van een GGG deze factoren kunnen faciliteren.

3.8 Samenvatting en voorlopige conclusies

De maatschappelijke ontwikkelingen leiden tot een *crisis in community*. Mensen maken hun eigen keuzes en willen zich eventueel tijdelijk aan een gemeenschap verbinden, mits ze daar een vorm van zingeving aan kunnen ontleen en zichzelf daar binnen kunnen ontwikkelen. Voor de ambtelijke taken binnen de kerk betekent dit dat mensen zich liever niet langdurig meer verbinden aan een ambt, op grond van traditie of op grond van het feit dat ze nu eenmaal bij een gemeenschap horen. Het wordt daarom steeds lastiger om de ambtelijke functies binnen de kerk, ook met betrekking tot pastoraat goed in te vullen.

Kleine groepen binnen de kerk hebben een aantal kenmerken waardoor mensen zich daar wel voor een tijd aan willen verbinden. De groepen bieden een persoonlijke vorm van zingeving, omdat ze gebaseerd zijn op het regelmatig samenkomen rond Bijbel en gebed. Dit leidt tot persoonlijke geloofsgesprekken, *faithsharing*, waardoor mensen groeien in geloof en relaties. Deze onderlinge verbondenheid leidt tot onderlinge zorg. Ook bevordert dit de contacten met andere gemeenschappen, zoals de kerk, andere geloofsgroepen (netwerk) en maatschappelijke instanties.

⁷⁹Robert Wuthnow, *Sharing the Journey: Support Groups and America's New Quest for Community*, New York, Free Press, 1994, p 344/345

Gemeenschapszin is een belangrijk neveneffect van de kleine groep, maar deze vorm van gemeenschap wijkt af van traditionele gemeenschapsstructuren zoals die in een gezin, dorp of kerk voorkomen. Het gaat nu niet meer om een gegeven relatie, maar een gekozen relatie. Daarom is de beleving van gemeenschap intensief, maar ook relatief: mensen kunnen zich ook weer terug trekken uit de groep. Verder is het zo dat veel mensen zich niet aangetrokken voelen tot de kleine groep. Uit het onderzoek van Wuthnow blijkt dat 40% lid is van een small group, maar dat betekent ook dat 60% zich niet aansluit.

De GGG zijn een specifieke vorm van *small groups*. De groepen werken met hetzelfde materiaal, vanuit een evangelische signatuur. GGG zijn nadrukkelijk een onderdeel van de PKN en willen bijdragen aan groei in geloof en groei in gemeenschap binnen de plaatselijke Protestantse Kerk. De groepen worden geleid door getrainde leken, die vanuit de plaatselijke kerk toegerust worden en die kunnen terug vallen op de kennis van een landelijk netwerk, het Evangelisch Werk Verband. Ook voor GGG geldt dat niet iedereen zich aangetrokken voelt tot deze vorm van *community*, dit kan versterkt worden door de keuzes voor de inhoud van het materiaal.

Toch biedt de kleine groep volgens de literatuur kansen voor het omzien naar elkaar in kleiner verband en het omzien naar elkaar in een groter verband. De vraag op welke wijze GGG bijdragen aan de zorg voor elkaar en op welke wijze dit een aanvulling kan zijn op het gemeentepastoraat bespreek ik in de volgende hoofdstukken, gebaseerd op het, door mij verzamelde, empirisch materiaal.

4 Onderling pastoraat: ervaringen van deelnemers aan GGG

4.1 Inleiding

In de komende hoofdstukken zullen de mensen die ik heb geïnterviewd uitgebreid aan het woord komen. Hun ervaringen met onderling pastoraat vanuit de GGG en hun ervaringen met gemeentepastoraat zijn de basis van deze hoofdstukken. In dit *kwantitatieve* onderzoek zijn persoonlijke verhalen een belangrijke sleutel tot kennis. Swinton en Mowat zeggen daarover:

For the qualitative researcher, narrative knowledge is perceived to be a legitimate, rigorous and valid form of knowledge that informs us about the world in ways that are personally and publicly significant. Stories are not simply isolated anecdotes: they are important sources of grounded knowledge.⁸⁰

In de praktische theologie is dit van groot belang, omdat we hiermee de vraag beantwoorden: Wat gebeurt er nu werkelijk in de geleefde praktijk van de kerk en de uiting van haar geloof? Vanuit de praktisch-theologische reflectie hierop, zijn er vier bezinningsmomenten te noemen die allemaal onderling met elkaar verbonden zijn en op elkaar voort borduren: Het begint met een vraag naar aanleiding van de praktijk, dit resulteert in een onderzoeksvraag. De onderzoeksvraag leidt tot empirisch onderzoek: Wat gebeurt er nu eigenlijk in deze praktijk? Cultuur en context worden hierbij betrokken. Dit wordt in gesprek gebracht met een theologisch/wetenschappelijke reflectie, hoe kunnen we dit begrijpen in het licht van de Schrift en de traditie? Dit kan leiden tot nieuwe inzichten voor de geloofspraktijk. En daarmee kan cirkel van theologische reflectie weer opnieuw ingezet worden.⁸¹

In dit hoofdstuk en de volgende, zal ik de resultaten uit mijn empirisch onderzoek bespreken voor zover ze betrekking hebben op mijn onderzoeksvraag. Het (uitgeschreven) gespreksmateriaal heb ik gecodeerd in hoofdcategorieën, die tegelijkertijd verband houden met mijn onderzoeksvraag. Deze hoofdcategorieën zijn:

1. Vertrouwen en veiligheid, alle uitspraken die zijn gedaan rond het pastorale klimaat in de groep: Hier vallen ook uitspraken onder als: in mijn waarde gelaten worden, niet uitgelachen worden, me thuis voelen enz.
2. Een ervaring van steun en zorg: Dit gaat over het pastorale subject (zorg ontvangen) Hier vallen alle persoonlijke ervaringen onder die mensen zelf benoemen of herkennen als steun en zorg.
3. Een ervaring rond geloof, gebed of bijbel: pastorale ervaringen (Het verhaal van de mens in relatie tot het verhaal van God): Hier vallen alle persoonlijke ervaringen onder die mensen benoemen als helpend in hun geloof of persoonlijke omstandigheden, naar aanleiding van het geloofsgesprek of gebed.
4. Het bieden van steun en zorg: dit gaat over het pastorale object (zorg verlenen): Hier vallen de voorbeelden onder die mensen noemen van zorg of steun die ze aan anderen hebben gegeven. Ook de zorg en steun aan anderen waarvan ze getuige zijn geweest vallen hieronder.
5. Gemeentepastoraat: de ervaringen en gedachten die mensen hebben rond gemeentepastoraat.
6. Spanningen of grenzen: De ervaringen en gedachten die mensen hebben over de grenzen van de groep met betrekking tot zorg voor elkaar.

⁸⁰ John Swinton and Harriet Mowat, *Practical Theology and Qualitative Research*, SCM Press, 2006,2016

⁸¹ Zie Swinton and Mowat, p.90, figure 4, Practical theological reflection.

Ook heb ik in een aparte categorie mijn gespreksinterventies genoteerd: deze bestaan uit doorvragen, samenvatten, uitnodigen, enz.

Vervolgens heb ik binnen deze categorieën subcategorieën aangebracht.⁸² Bij de analyse van de categorieën en subcategorieën blijkt dat er een aantal overlappingen en dwarsverbanden bestaan. Zo gaan de hoofdcategorieën 2 t/m 4 allemaal over onderlinge zorg, maar vanuit een verschillend perspectief: algemene ervaringen van zorg vanuit het subject, specifieke ervaringen van zorg vanuit het subject die tegelijk geduid worden als geloofservaringen, en ervaringen van zorg die geboden zijn aan een ander.

In dit hoofdstuk bespreek ik de met behulp van de categorieën 2 t/m 4 de deelvraag: *Wat ervaren deelnemers aan een GGG aan onderling pastoraat?* Voor deze vraag is ook het pastorale klimaat binnen de groep (categorie 1) van belang, omdat binnen deze context onderlinge zorg tot stand komt. Ik besluit het hoofdstuk met een paragraaf over mogelijke spanningen en grenzen met betrekking tot onderling pastoraat.

In hoofdstuk 5 bespreek ik twee andere deelvragen vanuit het onderzoeksmateriaal. Dit zijn de deelvragen: *Hoe functioneert de GGG als onderdeel van de kerk?* En *Hoe verhouden gemeentepastoraat en onderling pastoraat zich tot elkaar?*

Omwille van de leesbaarheid duid ik de mensen die ik geïnterviewd heb met een naam aan, deze namen zijn verzonden in verband met de privacy. De fragmenten zijn letterlijk overgenomen uit de interviews. In de focus groep gesprekken heb ik de mensen met de letters van het alfabet gecodeerd. De I staat voor mijn eigen interventie.

4.2 Verbinding, vertrouwen en veiligheid

In de twee focus groep gesprekken beschreef ik onderling pastoraat als zorg voor elkaar of omzien naar elkaar. Mijn eerste vraag was: op welke momenten ervaar je zorg voor elkaar in de GGG? Ook in de interviews vroeg ik naar pastorale ervaringen binnen de GGG. Heel vaak werd er een link gelegd met het delen van intieme gevoelens, ervaringen en gebeurtenissen.⁸³ Het geloofsgesprek leidt tot een verdieping, waarin persoonlijke verhalen gedeeld worden en men steun geeft en ontvangt.

A: (man) nou ik kijk nu anders tegen de mensen aan dan buiten de contactgroep om. Dat is toch een beetje zorg voor elkaar, ik ervaar het heel anders

I: je ziet elkaar anders?

A: Ja, je bent meer betrokken bij elkaar

B: (man) dat je ook makkelijker een praatje maakt

C: (man) ja, ja, inderdaad, al was het alleen maar op dat gebied

I: hoe merk jij dat?

C: nou ben ik zelf niet zo moeilijk in de omgang, maar ik vind wel dat ik gemakkelijker met deze mensen praat dan dat ik anders zou doen, als ik ze niet in de groep had.

I: waar komt dat door?

C: (diepe zucht, stilte) nou dat je toch op een heel kwetsbaar gebied met elkaar contact hebt

A: je vertelt meer wat er toe doet, wat je niet, ehh op het sportveld vertelt.

C: ja en dat vertel je ook niet door

I: dus dat maakt wel verschil.

A: en je leeft mee, met E, wat zij zonet zei over het gevoel dat God er niet was, ja, dat grijpt je toch wel aan. Ik kreeg het zweet ervan op de rug. Ik dacht ja, daar gebeurt wel wat... het is niet niks...

⁸² Zie bijlage 3

⁸³ Zie bijlage 3 categorie vertrouwen en veiligheid, intieme dingen delen, 20 keer genoemd

fragment uit het focus groep gesprek Bruindorp

Andere respondenten noemden: *'bemoediging, vooral omdat je normaal niet weet hebt van elkaars ellende, de zorgen die men heeft', 'alles kan besproken worden, mooie dingen en minder mooie dingen', 'ik vertel dingen op de groeigroep die ik anders nooit verteld zou hebben'*.

Belangrijk hierbij is het vertrouwen in de andere deelnemers, dat iedereen deze plek als veilig beschouwt. Elkaar tot een pastor zijn kan alleen als die veiligheid er is. Veel respondenten noemen dit als een voorwaarde, en de meesten ervaren die veiligheid in meerdere of mindere mate. Dit wordt ook gestimuleerd in het gespreksmateriaal, verschillende respondenten verwijzen daarnaar.⁸⁴ Het vertrouwen in de ander binnen de groep, als het gaat om integriteit en geheimhouding, wordt 12 keer genoemd. Daarnaast wordt de veiligheid binnen de groep regelmatig genoemd in tegenstelling tot de kerk, het dorp of de familie en vrienden.⁸⁵

Ik weet gewoon in deze groep: als je iets zegt komt het niet over straat. Ik heb ervaringen met andere groepen (dan de groeigroep) dan zeg je iets en de volgende dag wordt je er op straat op aangesproken. Daar wordt je voorzichtig van en dan denk je van: nou dat gebeurt me niet weer... F, een deelnemer aan het focus groep gesprek te Blauwdorp

Er zijn twee factoren genoemd, waardoor mensen niet het achterste van hun tong laten zien: dat is de context van het dorp⁸⁶ en dat kan ook met de persoonlijkheid te maken hebben:

Ik geloof niet dat ik mijn ziel en zaligheid in een groep zou gooien. Dat is mijn aard ook niet, denk ik. Al zou het nog zo vertrouwd zijn, dat zou ik gewoon zelf niet kunnen, Corrie, lid GGG Blauwdorp

4.3 Het gebed als transcenderende ervaring

Het gebed, met en voor de ander wordt sterk gewaardeerd als pastorale zorg.⁸⁷ Tegelijkertijd is dit verbonden met geloofservaringen. Meestal bidt de GGG leider aan het eind van de avond voor de dingen die ter sprake komen. De leider doet ook voorbede voor persoonlijke situaties, soms bidden mensen onderling voor elkaar. Een aantal mensen vertelden wat persoonlijk gebed voor hen betekende:

We bidden aan het begin van de bijeenkomst. En laatst, toen B en ik iets vertelden over onze depressie vroeg de leider: vinden jullie het goed als we nu voor jullie bidden? En hij zei er bij: als we thuis zijn zullen we dat ook blijven doen, zodat jullie helen. Dat vond ik op zich wel raar, het was emotioneel voor mij. Want dan komt het dicht bij en wordt het werkelijkheid. Want zolang je er niet over praat, dan is het er niet. Dat hij het uitspreekt is al raar en dat hij het God brengt is ook zo raar he? Ik doe het zelf en mijn moeder zegt ook wel eens dat ze voor me bid, maar dat hij het ook doet... Cynthia, lid GGG Bruindorp

Een leider van een GGG uit Blauwdorp verwoordde het zo:

En er stond een keer de tip in het boekje om de psalm persoonlijk te maken, door deze te bidden en de namen van de groep te noemen. En toen waren ze toch ontroerd...dat vond ik zo mooi, dat was een hele mooie afsluiting. Het geeft mensen een heel stuk blijdschap als je voor

⁸⁴ Zie bijlage 3 categorie vertrouwen en veiligheid, materiaal bevordert veiligheid, 4 keer genoemd

⁸⁵ Zie bijlage 3 categorie vertrouwen en veiligheid, dit wordt 10 keer genoemd

⁸⁶ Dit behandel ik uitvoerig in paragraaf 4.6.2

⁸⁷ Zie bijlage 3, categorie het opdoen van geloofservaringen, samen bidden, 19 keer genoemd.

hen bidt. En dat hun naam genoemd wordt in gebed. In eerste instantie schrikken ze daar haast van: Huh, bid je voor mij persoonlijk? Maar ze vinden het ook heel mooi. Danique, leider GGG Blauwdorp

In het gebed worden de ervaringen van mensen getranscendeerd. Hun naam wordt genoemd, het probleem wordt hardop door een ander onder worden gebracht en bij God gebracht. Dat roept sterke emoties op, blijdschap, verwarring en verwondering. We zien hier twee effecten van pastoraat: ervaringen van helen en bijstaan worden genoemd.

Een andere leider van een GGG uit Bruindorp was zelfs getuige van de verzoenende werking van gebed:

We hebben de laatste keer dus voor elkaar gebeden. Sommige mensen vinden dat eng. Ik daag ze dan een beetje uit. We hebben toen allemaal meegedaan: ieder bad voor degene die naast hem of haar zat. Dat was heel bijzonder. Als je kijkt hoe bemoedigend dat naar elkaar toe was...

Er waren twee mensen die braken uit in tranen...die zaten naast elkaar. De een bad voor de ander over iets wat er tussen hen gebeurd was in het dagelijks leven. En na die tijd zat het weer goed tussen hen. In dat gebed bood de een haar excuus aan en bad voor de moeilijke situatie. Dat was heel bijzonder. Want in het dorp moet je samenleven, maar gebeuren er ook dingen die tussen mensen in komen te staan. Dirk Jan, leider GGG Bruindorp

Uit het voorgaande fragment blijkt echter ook dat veel mensen het lastig vinden om voor elkaar te bidden.⁸⁸ Dit wordt wel geoefend binnen de groepen, omdat blijkt dat het helpend en helend is. Corry vertelt naar aanleiding van de vraag of welke wijze ze onderlinge steun ervaart het volgende over leren bidden:

Ik heb op de groep wel meer geleerd om er over te praten. Dat vind ik wel. En ook bijvoorbeeld het hardop bidden in een kring. Dat ken ik van huis uit ook niet. Dat heb ik ook echt geleerd op de groep. Ik durfde dat echt niet. Ik had het zweet op de rug, de eerste keer! Corry, lid GGG Blauwdorp

4.4 Emotionele steun

Wanneer ik mensen vroeg naar ervaringen van steun of zorg vanuit de GGG, werden er vaak voorbeelden gegeven waaruit bleek steun hadden aan het geloofsgesprek⁸⁹. Het verhaal van God wordt verbonden met hun eigen leven, maar ook met de levens van de anderen. *Faith-sharing* leidt tot het uitwisselen van ervaringen en vaak tot nieuwe inzichten:

We hadden het over dagelijks Bijbel lezen en de vraag hoe je daar mee om gaat. Nou en voor mij is dat een worsteling....

Het hielp mij omdat mensen vertelden over hun eigen worsteling daarmee. Dat was wel fijn om te horen, want gedeelde smart is halve smart. Maar ik kreeg ook tips: De een zei, ik pak dit moment, de ander vertelde weer over een ander moment. En ander vroeg: zou dit een idee zijn? Die eigen ervaringen helpen mij.

Het belangrijkste advies wat mij is bijgebleven is: loslaten! Je moet jezelf niet iets dwingend gaan opleggen, maar loslaten. Niet loslaten in de zin van: er niks mee doen, maar meer loslaten in de zin van wanneer doe ik wat. Omdat ik wat los kwam van het dwingende

⁸⁸ Zie bijlage 3, categorie spanningen en grenzen, samen bidden spannend, 2 keer genoemd.

⁸⁹ Zie bijlage 3, een ervaring van steun of zorg, steun aan het geloofsgesprek, 23 keer genoemd

karakter ging ik er anders naar kijken en kwam er ruimte. Het werd geen moeten, maar mogen. Antje, lid GGG Bruindorp

Antje noemt nog twee belangrijke aspecten die verbonden zijn met *wederkerig pastoraat*: gelijkwaardigheid en uitwisseling:⁹⁰ mensen vertellen over hun eigen worsteling en geven adviezen vanuit hun eigen ervaringen.

Veel mensen ervaren in de groep acceptatie en begrip. Ook wordt vaak genoemd dat ze zich niet veroordeeld voelen.⁹¹ Deze steun leidt ook tot meer zelfacceptatie⁹². In een focus groep gesprek te Blauwdorp vertelde een deelnemer dat hij door de steun in de groep 'meer mens' was geworden, terwijl hij daarover vertelde, raakten anderen ontroerd:

I: ja, en waar komt dat door, wat doen deze mensen waardoor je denkt...

H: nou ja, dat heeft met het verleden te maken...wat zich allemaal afgespeeld heeft, hoe ik thuis opgegroeid ben...

I: ja

H: schaamte... over de dingen die ik eigenlijk niet kan

G: ja...

H: onder anderen schrijven...

(Stilte)

H: lezen, doe ik ook niet...Maar het wordt hier geaccepteerd

I: mmm

H: en je wordt meer mens. Je wordt betrokken...

(Stilte)

I: dat is een mooie uitspraak

H: ja! ik ben meer mens geworden met de groep als voor die tijd

(hij wordt emotioneel, iemand klopt hem op de knie, het is een intens moment)

I: je zegt ik word betrokken..

H: ja! Dat voel je... dat ik eigenlijk vanuit mijn verleden niet ken. Ook niet van mijn ouders, van mijn broers en zussen ook niet. Ik heb hier meer familie zo....

Stilte

Fragment focus groep gesprek GGG Blauwdorp

De groep functioneert in dit fragment als een alternatieve familie die hem accepteert. Hij kan als mens groeien op een manier waarop hij dat voorheen niet kende.

Een andere vorm van steun die vaak wordt genoemd is steun in het dagelijks leven⁹³. Een deelnemer aan een focus groep in Blauwdorp vertelde welke effect de geloofsgesprekken op haar thuissituatie hadden. Haar niet-gelovige man had er zelfs profijt van.

A: Nou ik denk niet zozeer aan voor de zorg met elkaar in de groep, maar wel voor mijn thuissituatie. Hoe ik met mijn gezin omga of met mijn naasten. Dan denk ik: Oh ja, daar kan ik best wat mee doen deze week.

I: dus een gesprek over een bijbelgedeelte kan jou helpen om thuis met bepaalde situaties om te gaan.

⁹⁰ Zie definitie paragraaf 2.5: 'De gelijkheid wordt in de relatie benadrukt en er vindt uitwisseling plaats, waarbij elke deelnemer de eigen deskundigheid kan inbrengen'

⁹¹ Zie bijlage 3, vertrouwen en veiligheid, acceptatie/begrip/geen oordeel, 14 keer genoemd.

⁹² Deze specifieke vorm van zelfacceptatie wordt vaker genoemd, zie bijlage 3, een ervaring van steun of zorg

⁹³ Zie bijlage 3, een ervaring van steun en zorg, steun bij dagelijks leven (werk, huwelijk, gezin) 12 keer genoemd.

A: liever zijn voor mijn partner bijvoorbeeld... ik heb thuis wel eens gezegd: Ik stop maar eens met de groeigroep. Want dan dacht ik dat ik het te druk. Maar dan zei mijn man: Je mag niet stoppen, want ik vind je liever geworden. Nou, ik vind dat wel een mooi compliment. Focus groep gesprek Blauwdorp

Uit het onderzoek van Wuthnow blijkt dat de twee belangrijkste vormen van steun van empathische of aanmoedigende aard waren.⁹⁴ Uit mijn onderzoek komt nog echter nog een vorm van steun naar voren.

4.5 Praktische steun en zorg: De diaconale dimensie van onderlinge zorg

Onderlinge zorg wordt in mijn definitie vanuit een hermeneutisch-narratief perspectief benaderd.⁹⁵ Het nadeel van dit perspectief is dat hiermee de suggestie wordt gewekt dat onderlinge zorg voornamelijk op emotioneel-cognitief niveau plaats vindt.

Onderlinge zorg is echter meer dan dat, het kan ook sterk verbonden zijn met praktische, diaconale zorg.⁹⁶ Ganzevoort en Visser geven bij hun definitie van pastoraat aan dat kern van pastoraat het verhaal van mensen in relatie tot het verhaal van God is, maar dat er ruimte is voor verschillende lagen van zorg. Zorgniveau 3, de onderlinge zorg van gemeenteleden, biedt mijns inziens ruimte voor de meer praktische zorg die mee kan komen in het onderlinge pastoraat, zij noemen twee voorbeelden hiervan:⁹⁷

- Het bijstaan en ondersteunen van de ander, in het bijzonder in moeilijke situaties
- De zorg voor bijzondere momenten in het alledaagse leven, zoals geboorte, verjaardag, jubileum.

Onderlinge zorg werd in de GGG in Blauwdorp vaak geassocieerd met praktische hulp⁹⁸. In elk interview kwam naar voren dat de leden van GGG in Blauwdorp hulp bieden en krijgen van allerlei aard: behangen, verhuizen, schoonmaken en eten brengen werden het vaakst genoemd. In mijn onderzoek vertelden twee mensen wat deze zorg persoonlijk voor hen betekend heeft. Maar de zorg wordt aan iedereen verleent die daarom vraagt, ook andere gemeenteleden of mensen van buiten de kerk kunnen een beroep doen op de hulptroepen die uit de GGG voortkomen.

Verder geven de respondenten uit zowel Blauwdorp als Bruindorp aan dat ze gezamenlijk kaarten schrijven aan mensen die het nodig hebben en gezamenlijk activiteiten organiseren ten behoeve van de kerk, zoals maaltijden, fietstochten en laagdrempelige lezingen.⁹⁹ Deze activiteiten worden gestimuleerd door het materiaal van de GGG waarin de groepen worden aangespoord om 'do-evenen'¹⁰⁰ te organiseren:

⁹⁴ Robert Wuthnow, *Sharing the Journey*, the free press, 1994, p. 177

⁹⁵ Zie paragraaf 2.7 van deze scriptie

⁹⁶ Zie de bijdrage van Dr. E.A. de Boer waarin hij vanuit de Gereformeerde traditie verdedigt dat onderling pastoraat niet bestaat. Hij stelt voor om het begrip 'onderling diaconaat' te gebruiken als zorg voor elkaar. E. A. de Boer, *Onderling pastoraat bestaat niet*, *De Reformatie*, jg 81, nr 31, 6 mei 2006, 549-552.

⁹⁷ Zie Ruard Ganzevoort en Jan Visser, *Zorg voor het verhaal*, p.26

⁹⁸ Zie bijlage 3, het bieden van steun en zorg, praktische hulp bij ziekte of crisis: 18 keer genoemd.

⁹⁹ Zie bijlage 3, het bieden van steun en zorg, een kaart sturen naar iemand, 7 keer genoemd, laagdrempelige activiteiten organiseren, 3 keer genoemd, organiseren zangavonden, 2 keer genoemd. Z

¹⁰⁰ Geloof moet handen en voeten krijgen. Daarom stimuleert het Evangelisch Werk Verband de 'do-evenen': de groep treedt naar buiten en dient de gemeenschap. In het gespreksboekje worden hiervoor stappen aangereikt.

Twee respondentent vertellen over hun persoonlijke ervaringen met betrekking tot praktische hulp:

Ik heb veel praktische steun gehad aan de groeigroep. Ik was een aantal jaren terug zwanger van een tweeling en op een gegeven moment kon ik niet veel meer. Schoonmaken, het bijhouden van de huishoudelijke klussen. En toen heb ik een mail gestuurd met de vraag: Wie wil mij komen helpen? Eventueel tegen betaling. En toen ontstond er een team van mensen.

Ik kreeg veel hulp aangeboden: er kwam iemand uit mijn groeigroep twee keer in de week helpen in de huishouding. Zij werd daarvoor betaald, maar ik heb ook veel ondersteuning gehad van anderen. Zo kwam er kwam iemand af en toe eten brengen. Mijn kinderen zijn allergisch, dus er moet veel schoongemaakt worden. Uiteindelijk hield ik nog een dweilploeg over van zes mensen die om de beurt het huis kwam dweilen. En dan red je het ook, met z'n allen, dan hoefden ze maar één keer in de zes weken komen dweilen. En dan is het te overzien. Susan, lid GGG Blauwdorp

ja, opeens stonden ze daar voor de deur... ze hebben de tuin gedaan, meubels helpen verhuizen, de vloer moest er uit...Dat heb je dan gewoon nodig, die hulp, want ik kan het niet alleen...En dat is het voordeel van een groeigroep en het is vertrouwd, want ik laat niet zo gemakkelijk mensen tot me komen. H, lid GGG Blauwdorp, in een focus groep gesprek

De GGG in Blauwdorp zijn een *netwerk* geworden waarbij de coördinator om hulp gevraagd kan worden. Die stuurt een mail rond in alle groeigroepen en ieder lid kan daarop reageren. Soms is de hulp eenmalig en kortdurend, maar er werden ook voorbeelden gegeven waarin mensen langdurig ondersteuning kregen. De cohesie binnen de kleine groep blijkt ook groot, zo blijkt uit het tweede fragment: De GGG waar deze man lid van is staat spontaan voor de deur om hem te helpen.

Uit het volgende voorbeeld blijkt dat er een relatie bestaat tussen de GGG en de diaconie en dat praktische hulp ook buiten de gemeente verleend wordt¹⁰¹:

Een keer werd er hulp gevraagd via de diaconie voor een Iraans gezin. Daar moest behangen en geschilderd worden. En daar waren mensen bij betrokken van de diaconie, dat waren er maar twee trouwens, en rest kwam van de groeigroepen. We hebben een hele zaterdag geholpen en we hebben het laatst weer gedaan, maar toen ben ik niet mee geweest. Dit gezin was trouwens moslim, maar ze hadden aangeklopt bij de protestantse diaconie. Corrie, lid GGG Blauwdorp

Deze ervaringen van onderlinge zorg had ik niet verwacht te vinden. Uit het onderzoek van Wuthnow komt weliswaar naar voren dat sommige groepen elkaar onderling praktische hulp bieden, maar dat dit vaak samenhangt met de reden waarom deze groep bestaat, bijvoorbeeld omdat een groep dat zich bezig houdt met maaltijdvoorziening. Zijn ervaring is dat praktisch georiënteerde groepen verschillen van emotioneel georiënteerde gespreksgroepen in doel en functioneren. Dat betekent niet dat er geen overlap kan ontstaan. Hij zegt daar over:

Physical help, which may require a greater expenditure of time or money than emotional support, can be facilitated by the emotional ties that have already developed among a group of people.¹⁰²

¹⁰¹ Zie bijlage 3, gemeentepastoraat, kerkenraad/diaconie vraagt (coördinator van) GGG om hulp, 4 keer genoemd.

¹⁰² Ibid, p. 177-180

Maar dit komt niet zo vaak voor, eerder is er een beweging waar te nemen dat praktisch georiënteerde groepen uiteindelijk ook emotionele steun aan elkaar geven.

4.6 Spanningen en grenzen

4.6.1 Moeilijke mensen?

Als ik de respondenten vroeg naar spanningen en grenzen van de onderlinge zorg, vroeg ik ook specifiek door op de categorie 'moeilijke mensen'.¹⁰³ Ik had verwacht dat hiermee een grens in beeld kwam, maar de realiteit was dat bijna geen enkele respondent dit als een probleem zag dat spanningen op riep. Een aantal zeiden dat er ze het nog nooit hadden mee gemaakt, een aantal zeiden dat ze het wel eens hadden mee gemaakt, maar dat er goed mee viel te leven omdat ze konden bespreken met de andere leiders.¹⁰⁴ Desgewenst riep men de hulp in van een predikant of een hulpverlenende instantie.¹⁰⁵ De praktijk sluit dus aan bij de theorievorming rond onderling pastoraat in GGG.¹⁰⁶ Dirk Jan, een GGG leider met 18 jaar ervaring verwoordt goed wat anderen ook zeiden:

Wat betreft de omgang met moeilijke mensen: Ik ben geen psycholoog. Ik doe altijd GBV: Gezond Boeren Verstand. Als mensen verder gaan dan gemiddeld, dan zouden we het wel opmerken. In mijn bedrijf heb ik hier ook mee te maken. Ik heb 42 man personeel die ook hun issues hebben. Dat zou ik wel opmerken. En dan zou ik ook doorverwijzen. Ik heb het nog niet meegemaakt. En ik heb in de loop van de jaren wel 18 groepen gehad.

Ik denk dat dit ook te maken heeft met onze insteek. Je deelt dingen met elkaar. Als het negatieve ervaringen zijn, dan komt dat voort uit negativiteit. Dan ga je ermee aan de slag: Dan onderzoek je met elkaar: Wat zegt de Bijbel er over? Wat kun je er van leren? Hoe pak jij dat op? Hoe pakken anderen dat op? Misschien ben ik wel een te positief mens en heb ik deze problemen die jij noemt niet opgemerkt. Maar ik leidt de groepen niet alleen, dus er is altijd iemand die medeverantwoordelijk is. Dirk Jan, leider GGG Bruindorp

4.6.2 Context dorp

In de GGG in Bruindorp bleek een belangrijk spanningsveld de context van het dorp.¹⁰⁷ Bruindorp is een klein dorp, waar iedereen op elkaar let en elkaar kent. Het is een gegeven relatie, waarbij je met je dorpsbewoners door één deur moet kunnen. Voor alle respondenten uit Bruindorp levert dit spanning op: Wie kun je wel vertrouwen en wie kun je niet vertrouwen? Dit heeft gevolgen voor de onderlinge relaties binnen de GGG. Hoewel ze het vertrouwen binnen de GGG hoger waarderen dan het vertrouwen binnen het dorp, laat men liever niet het achterste van de tong zien¹⁰⁸:

Nou ik deel daar (in de GGG) dus niet alles. En dat komt ook omdat je elkaar iedere keer in dit dorp weer tegen komt. Je deelt niet alles met elkaar omdat je elkaar elke keer weer ziet. Dan denk je: nou die hoeft het niet te weten, want die praat altijd met die...En we hebben in het

¹⁰³ 'moeilijke mensen': zie paragraaf 3.5 van deze scriptie.

¹⁰⁴ Zie bijlage 3, predikant niet nodig, we lossen het zelf op in GGG, 10 keer genoemd. Dit is verbonden met het netwerk van GGG, de leiders komen geregeld bij elkaar voor toerusting en overleg. Daarbij hebben zowel Blauwdorp als Burum een coördinator voor de GGG, dit wordt 9 keer genoemd.

¹⁰⁵ Zie bijlage 3, gemeentepastoraat, predikant heeft doorgeleerd, 3 keer genoemd, doorverwijzen naar predikant, 3 keer genoemd.

¹⁰⁶ Zie paragraaf 3.5 van deze scriptie

¹⁰⁷ Zie bijlage 3, spanningen en grenzen, context dorp: niet vrij durven spreken, elkaar op een andere manier kennen binnen het dorp, 10 keer genoemd.

¹⁰⁸ Zie bijlage 3, vertrouwen en veiligheid, veiligheid in de groep in tegenstelling tot kerk/dorp/familie, 10 keer genoemd.

dorp ook een groep die vreselijk met elkaar klept. Die klitten de hele tijd bij elkaar, een flesje wijn op de tafel, dan denk ik: ja, je weet niet wat er dan ter sprake komt.

Het zijn gelukkig geen mensen uit de groep die dat doen. Maar we hebben hier wel andere groepen in het dorp. Toch kijk ik ook wel uit. Want als je iets zou vertellen aan iemand die toevallig ook in de kerkenraad zit en ook tot zo'n groep in het dorp behoort, dan ben ik toch bang dat ik onder het genot van een wijntje en een stukje kaas over de tafel ga.

Maar ik heb wel het gevoel dat de mensen in de groep integere mensen zijn. Dat was voor ons ook wel een keuze om bij M en B in de groep te gaan, omdat die er ook goed om denken. Ik ben eigenlijk helemaal niet bang voor kletspraat in die groep. Ik voel me daar echt wel veilig, ook bij de andere leden. Dat komt omdat ik me wel thuis voel bij hen en we hebben inmiddels een band opgebouwd. Janneke, lid GGG Bruindorp

Een andere respondent zei: *'ik heb precies uitgezocht wie er wel en niet in de GGG zaten, want in een dorp kent iedereen elkaar'*. Dat betekent waarschijnlijk ook dat niet iedereen voor een GGG kiest, wanneer de deelnemende personen hem of haar niet aanstaan. Anderzijds leert met elkaar leven in een GGG. In het fragment in paragraaf 4.3, waarin Dirk Jan vertelt over de werking van gebed, leidt dit zelfs tot verzoening.

Iemand anders zegt over een groepslid: *'Er is eigenlijk maar één in de groep waar ik wel wat moeite mee heb, omdat hun zoon bij mijn zoon in de klas zat en er problemen zijn ontstaan'* Wanneer ik vraag of dit wel eens ter sprake is gekomen tijdens de GGG bijeenkomsten zegt ze van niet. Hier speelt dan waarschijnlijk een mechanisme, besproken door Wuthnow: Men censureert bepaalde vormen van delen, namelijk datgene wat niet binnen de visie van de groep valt.¹⁰⁹ In dit geval censureert de respondent bepaalde vormen van delen om de relaties in de groep en het dorp niet al te zeer te verstoren. Ze zegt namelijk ook: *'het is voor mij soms best moeilijk. Ik moet me altijd neutraal houden omdat ik geen uitspraken wil doen die bij anderen verkeerd opgevat zouden kunnen worden'*

4.6.3 Delen van ervaringen

Een andere grens voor onderlinge zorg heeft te maken met het delen van ervaringen. Aan de ene kant zeggen de respondenten dat ze veel meer in de groep delen dan ze op andere plaatsen delen, aan de andere kant geven veel respondenten aan dat dit ook een voorwaarde is om elkaar steun of zorg te kunnen bieden. Dit lukt niet altijd. Een reden is de context van het dorp, zoals in de vorige paragraaf besproken is, een andere reden is dat mensen niet gewend zijn om deel te nemen aan het geloofsgesprek, waarin geloofservaringen gedeeld worden¹¹⁰

In paragraaf 4.2 gaf Corrie al aan dat ze niet het achterste van haar tong laat zien, omdat het niet in haar aard ligt, maar er speelt ook iets anders mee in haar groep:

Het hangt heel erg van de groep af of er iets te delen is. Ik zit op dit moment in een groep waar een aantal op zitten die je weinig hoort. En dan wordt er wel eens een keer wat verteld, maar dat is niet zo veel. En zeker niet met narigheid of zo. Corrie, lid GGG Blauwdorp

De groepsdynamiek is dus wel van belang. Verderop in het interview overweegt Corrie om die reden te stoppen, maar beschrijft ze ook haar ervaringen in een andere groep:

¹⁰⁹ Zie paragraaf 3.2 van deze scriptie

¹¹⁰ Zie bijlage 3, spanningen en grenzen, dynamiek groep: niet gewend aan geloofsgesprek/geen openheid, 9 keer genoemd.

Ik heb eerlijk gezegd ook overwogen om ermee te stoppen. Maar ik dacht ook: ik wil niet stoppen, misschien moet ik naar een andere groep. Want ik kan het ook eigenlijk niet missen.

Ik heb ook wel eens in een groep gezeten waar het totaal anders ging. En dat vond ik hartstikke leuk! Maar iedereen was daar enthousiast, bereidde zich voor en deed zijn best om iets in te brengen. Maar ja, je kunt ook niet altijd kiezen, want je zit juist op een groep om de verscheidenheid mee te maken. Het is niet de bedoeling om de hele tijd kneuterig bij elkaar te blijven zitten. Corrie, lid GGG Blauwdorp

Hoe meer mensen durven te delen, hoe meer onderlinge zorg en hulp op gang kan komen.

Ik denk wel dat er meer onderlinge zorg inzit, maar het komt er niet altijd uit. Ik denk dat veel mensen zich belemmerd voelen. Mensen zijn hier bang om het achterste van hun tong, iets van hun ziel te laten zien. Ze zijn bang voor praatjes en voor wat 'het dorp' daarvan zegt. Als je echt een goede groep zou willen zijn, dan zou je opener kunnen zijn naar elkaar toe. Maar ik denk dat we dat niet gaan redden. Als je echt zorg aan elkaar wilt geven, dan moet je beginnen met dingen met elkaar delen. Meer dan het nu gebeurt. En daarbij steek ik de hand in eigen boezem, want ik doe het ook niet...Antje, lid GGG Bruindorp

De leiders van GGG kunnen dit bevorderen door zelf het goede voorbeeld te geven:

Je bereikt openheid door te beginnen met het zeggen van: Jongens, de dingen die we hier zeggen worden gedeeld met elkaar en die blijven binnen de groep. Door jezelf, ook ik als leider, kwetsbaar op te stellen, en dingen te delen die je niet zomaar deelt. Dirk Jan GGG Bruindorp

4.6.4 Uit het oog, uit het hart?

Bijna alle respondenten geven twee momenten aan waarop de onderlinge contacten verminderen: wanneer iemand de groep verlaat en wanneer de zomerstop aanbreekt.¹¹¹

We inventariseren altijd op tijd wie er volgend jaar verder gaat. Er zijn altijd wel mensen die stoppen, vaak om pragmatische redenen omdat ze iets anders gaan doen of een andere taak binnen de kerk krijgen. Simon, lid GGG Blauwdorp

We hebben dan eigenlijk geen contact meer. Toevallig zag ik zondag nog iemand in de kerk die bij ons in de groep heeft gezeten. Daar heb ik even een praatje mee gemaakt om te horen hoe het gaat. Marja, de vrouw van Simon vult hem aan, lid GGG Blauwdorp

Is de groep dan meer nabij voor mensen als er zorgen of problemen zijn? Ik zie dat we veel delen, maar ik zie ook: Uit het oog, uit het hart. Dat heeft te maken met de persoon. Geloof en GGG hebben niet altijd prioriteit, mensen hebben het vreselijk druk. Als we elkaar een tijd niet zien, verslapt de aandacht wel wat. Dirk Jan leider GGG Bruindorp

Gemiddeld zijn deelnemers zo'n 5 tot 7 jaar lid van een groep. Ze verlaten de groep vaak vanwege andere activiteiten: een nieuwe opleiding, de zorg voor een ouder, maar ook omdat ze een andere functie binnen de kerk gaan vervullen.¹¹² Wanneer deze momenten aanbreken verdwijnen de contacten op reguliere basis, maar blijft er vaak ook een relatie waarop men altijd kan terug vallen¹¹³:

¹¹¹ Zie bijlage 3: spanningen en grenzen, als mensen stoppen geen regulier contact meer, 12 keer genoemd.

¹¹² Zie paragraaf GGG en relaties in gemeenschap en kerk

¹¹³ Bijlage 3, vertrouwen en veiligheid, Als mensen stoppen kun je op een vertrouwensband terugvallen, 11 keer genoemd.

je kunt altijd direct iemand aanschieten, als die ooit bij je in de groeigroep heeft gezeten. Je kunt bij wijze van spreken bijna met de deur in huis vallen. Het voorwerk hoeft niet meer gedaan te worden, je kent elkaar al. Simon lid GGG Blauwdorp

Ook zeggen een aantal respondenten dat ze contact blijven houden met sommige mensen, vanuit een gevoel van verantwoordelijkheid of affiniteit¹¹⁴. Zo zegt Susan:

Er is nu iemand gestopt met de groep, waarvan ik denk dat ik daar binnenkort nog eens even langs ga. Gewoon even horen hoe het gaat. Dat heb ik dan wel. Ik weet waarom ze stopt, dat heeft ze in de groep verteld, en ik kan me wel in haar situatie inleven omdat een beetje hetzelfde heb meegemaakt. Ik zeg dat nu als groepslid, maar ik weet dat de groeigroep leider ook nog even langs is gegaan om een kaartje te brengen en even te praten. Susan, lid GGG Blauwdorp

¹¹⁴ Zie bijlage 3, het bieden van steun en zorg, iemand trouw blijven/contact houden, ook als het moeizaam gaat, 5 keer genoemd, iemand later bezoeken/appen 5 keer genoemd

5 Onderlinge zorg in relatie tot gemeenschap en gemeentepastoraat

5.1 Inleiding

Hoe functioneert de GGG als onderdeel van de kerk? En hoe verhouden gemeentepastoraat en onderling pastoraat zich tot elkaar? Gaat de onderlinge zorg verder dan de eigen groep? Deze vragen komen aan de orde in het volgende hoofdstuk. Onderlinge zorg heeft niet alleen betrekking op de leden van de eigen groep, maar genereert een aantal neven effecten. Die effecten bespreek ik in de volgende paragrafen.

5.2 De gemeenschap

5.2.1 Niet naar de kerk, wel naar de GGG

Volgens een inschatting van de leiders die ik heb gesproken, is ongeveer de helft van de deelnemers randkerkelijk of komt nooit in de kerk. De GGG functioneert voor hen als een alternatieve gemeenschap, waarin het geloof wordt gedeeld. De respondenten die in deze categorie geven verschillende redenen aan waarom ze niet naar de kerk, maar wel naar de GGG gaan.¹¹⁵ De belangrijkste reden is dat het geloofsgesprek van twee kanten komt, waardoor ze er meer bij betrokken zijn en er meer van opsteken. Een andere reden is de kleinschaligheid, de kerkdiensten worden als eenrichtingsverkeer en onpersoonlijk ervaren.

Ik ga niet naar de kerk omdat ik het heel slecht kan opnemen. Ik kan het vaak niet onthouden. Dan zegt iemand: dat was een mooie preek! En dan weet ik er niks meer van. Maar dat is het verschil met hier: hier kan ik het beter in mij opnemen. Ik neem meer mee naar huis. E, in een fragment uit het focus groep gesprek in Bruindorp

In beide focus groep gesprekken kwam er ook iets van teleurstelling in de kerk ter sprake. In het focus groeps gesprek te Blauwdorp ontstaat er een gesprek over ervaringen met de kerk in tegenstelling tot de ervaringen met de GGG

F: Je bent als groep bezig.. bij mij was het verschil ... in de kerk had ik dan wat afknappers gehad en op een gegeven moment dan ga je eens naar de groep toe.. en het eerste jaar was het nog even de kat uit de boom kijken. Want ik nam wat sores mee natuurlijk... en na een tijdje ging dat beter en dan ervaar je de vertrouwde in de groep. Ik had het gevoel dat ik eerst precies in een bepaald straatje moest lopen...

I: je bedoelt met de groep?

F: Nee, met de kerk bedoel ik. En ik zie de groep dan eigenlijk nu als de kerk zoals Jezus dat heeft bedoeld, zeg maar.. Het is niet zo van het moet precies zus, of het moet precies zo...Jezus heeft ook wel eens anders geleefd dan dat de schriftgeleerden precies meenden...Wat is het doel daarachter, en niet van je moet je aan de regeltjes houden. In de groep kun je overal over praten en je kunt alles zeggen

I: ik hoor jullie een verschil ervaren in kerk en groep

F: Bij de een meer dan bij de ander hoor...

G: Ik heb dat zelf niet zo, ik heb niet de ervaringen die F dan heeft. Dus voor mij is dat verschil minder, maar waarom het hier heel vertrouwd is... je hebt het verlangen om meer met de Bijbel bezig te zijn. Je hebt een verlangen dat de relatie met God mag groeien. Dat is volgens mij een hele diepe motivatie. En je mag zijn wie je bent. Je mag echt zijn wie je bent.

In het focus groep gesprek te Bruindorp gaat het gesprek op een gegeven moment over 'in je waarde gelaten worden' en over 'oordelen':

¹¹⁵ Zie bijlage 3: gemeentepastoraat, wel bij de GGG/niet naar de kerk, 5 keer genoemd

F: ja ik merk dat J (de leider van de GGG) dat goed aanvoelt. De ene keer vraagt hij me wel wat en de andere keer niet. Maar hij weet dat ik het vervelend vind als hij me rechtstreeks iets vraagt en hij voelt aan wanneer hij het beter niet kan doen. Ik wordt in mijn waarde gelaten. Dat doet me goed.

J: maar F, heb je ook het gevoel dat we echt naar je luisteren?

F: ja, ja ja, stilte.... Je wordt ook heel gauw veroordeeld he?

I: mmm, in het normale leven bedoel je?

F: ja maar ook in de kerk enzo, he? Dan zit ik daar en dan denk ik dat de mensen mij zien en van alles over mij denken. En ik denk dat soms ook van anderen: je zit dan wel mooi voor in de kerk, maar ondertussen...

G: nou er zit niemand meer voor in de kerk, ze zitten allemaal achterin...

F: nou niet dat ik ze veroordeel, maar het gaat wel door mij heen, zo van, soms vind ik dat niet helemaal passen

E: nee

B: dat is ook een reden dat ik jaren niet naar de kerk ben gegaan. Dat ik wist dat er mensen zaten die er eigenlijk niet hoorden

H: je gaat toch niet voor een ander naar de kerk?

A: je moet voor jezelf naar de kerk, denk ik

B: ja

A: die ander, dat is zijn eigen pakkie aan.

5.2.2 De stap naar andere kerkelijke activiteiten

Tegelijkertijd gaven deze respondenten, zowel uit Bruindorp als Blauwdorp, aan dat de relatie met de kerk eerder verbetert dan verslechtert.¹¹⁶ De onderlinge contacten in de GGG leiden er toe dat men weer gemakkelijker de stap naar de kerk maakt en zich meer gezien voelt.

F(vrouw): maar ik vond het wel heel leuk dat jij (knikt naar B) mij aansprak bij de kerstnachtdienst, in de kerk.

B (Man): ja

F: dat heeft mij wel heel goed gedaan

I: wat gebeurde er?

F: Nou, ik vind het heel moeilijk om naar de kerk te gaan. En toen was ik er dus wel en toen kwam hij naar de dienst naar me toe. En toen maakte hij daar een opmerking over: dat hij het fijn vond dat ik er was.

B: ik weet hoe moeilijk het is, ja dat weet ik niet uit mezelf, maar ik denk dat het moeilijk kan zijn om naar de kerk toe te gaan Fragment focus groep gesprek GGG Bruindorp

Een ander effect van het geloofsgesprek in de GGG is dat mensen weer meer aansluiting krijgen bij de liturgie en preek.¹¹⁷ Ze begrijpen beter wat er gebeurt en het raakt ze meer:

E (man): Dat is ook een aparte ervaring die ik heb: als ik elke week ging kreeg ik er weinig van mee en als ik nu zo nu en dan kom dan komt er veel meer binnen. Ik denk dat dit ook komt door de groep, want op die manier leeft het veel meer.

¹¹⁶ Zie bijlage 3, categorie een ervaring van steun en zorg, helpt bij integreren/relaties groeien (kerk en dorp) 11 keer genoemd. Meer specifiek: categorie geloofservaringen, naar kerk of andere bijeenkomsten gaat gemakkelijker: 7 keer genoemd, categorie een ervaring van steun en zorg: steun bij naar kerk gaan, 4 keer genoemd

¹¹⁷ Zie noot 110

Er schiet me nu een voorbeeld te binnen. Een paar weken geleden was ik in de kerk en onder de collecte speelde de organist "Jezus alleen". En dat klonk geweldig mooi. En toen keek ik naar het kruis. Het was wat donker en daar achter was het verlicht. En op dat moment kwam het zo hard binnen: Zie eens wat Jezus voor ons gedaan heeft. De tranen stonden me haast in de ogen. En dat zou ik vroeger niet gehad hebben. Het raakt je meer, het is een heel gevoelsgebeuren. Fragment uit focus groep gesprek GGG Bruindorp

Mensen binnen de GGG vragen elkaar mee naar andere bijeenkomsten en moedigen elkaar aan. De GGG blijven dus niet op een eigen eilandje zitten, maar dragen bij aan het grotere geheel, waarmee ze zich verbonden voelen, de plaatselijke kerk (en). Zo denkt Corrie bij de vraag hoe ze 'omzien naar elkaar' direct aan mensen enthousiast maken:

Je bedoelt geestelijke steun? Dat vind ik eigenlijk wel een ruim begrip, want je doet het sowieso wel voor sommige mensen. Voor sommige mensen ook niet. Maar ik moet dan ook denken aan elkaar enthousiast maken om naar bepaalde bijeenkomsten te gaan. Zo hadden we laatst drie avonden van Cees Vork van op de Bres, en dat breng je dan ook in de groep. Dan proberen we iedereen enthousiast te maken. Ook gaan we altijd met een aantal leden naar de bijeenkomsten van de week van het gebed. Dan gaan we naar alle kerken en bidden we met elkaar. Dat vind ik ook mooi, de ontmoeting met anderen en hun gewoontes. Corrie, GGG Blauwdorp

5.2.3 Integreren in een groter geheel

Een tweede verband met de gemeenschap ligt in de integrerende functie van de GGG. Een aantal mensen vertelden over de steun die ze vanuit de GGG ervoeren om zich als nieuwkomer thuis te voelen in de grote kerk:

M: En wat ik een voordeel vind van de groep, en dat is voor mezelf belangrijk, is dat we toen we hier kwamen wonen veel mensen hebben leren kennen. Daarom vind ik het ook fijn dat de samenstelling van de groepen wisselt.

S: we hebben in die acht jaar op die manier wel tachtig mensen leren kennen. En je leert ze dan ook intensief kennen.

M: in de kerk leer je ook wel mensen kennen, maar dit is voor mij best wel een grote gemeente om ze echt te leren kennen. Veel mensen in de kerk ken ik van gezicht en soms van naam, maar dat is het dan ook. En dan vind ik de gemeentegroep ook fijn. Interview met Simon en Marja, een echtpaar dat lid is van een GGG Blauwdorp.

Je spreekt elkaar wel wat sneller en gemakkelijker aan in de kerk, merk ik. Daardoor krijg je wel contacten in je kerk, in de grote gemeente. Er zijn nog steeds mensen in de kerk die ik nog nooit gesproken heb. Maar door al die kleine groepjes kom je gemakkelijker in contact met elkaar en leer je elkaar een beetje kennen.

Ik denk dat het wel belangrijk is in een grote gemeente. Wij komen bijvoorbeeld niet uit Blauwdorp, dus wij kenden niemand toen we hier kwamen wonen. Op die manier kom je er wel in. Toen ik nog in de leiding zat kregen nieuwe gemeenteleden altijd een uitnodiging voor een groep. Susan GGG Blauwdorp

Susan vertelt elders in het interview over een andere integratieve functie. Een mevrouw die haar met praktische dingen heeft geholpen tijdens haar zwangerschap, functioneert nu al een surrogaat oma voor de kinderen. Nu deze mevrouw op leeftijd is gekomen helpt Susan haar weer op haar beurt.

Ik kreeg veel hulp aangeboden: er kwam iemand uit mijn groep twee keer in de week helpen in mijn huishouding. Zij kreeg daarvoor betaald, maar ik heb ook veel ondersteuning

gehad van anderen. Er kwam iemand af en toe eten brengen en met iemand anders heb ik een heel goed contact gekregen op langere termijn. Zij is blijven hangen. Dat is een ouder iemand die surrogaat oma is geworden voor onze kinderen. Morgen ga ik met haar wat leuk doen, want nu heeft zij weer hulp nodig.

Een lid van een GGG in Bruindorp is geen lid van de kerkelijke gemeente, zij kerkt in een baptistengemeente in een ander dorp. Zij had echter wel behoefte aan positieve contacten binnen het dorp. En de GGG voorzag daar in.

De situatie ligt voor mij misschien anders omdat ik niet aangesloten ben bij deze gemeente, maar wel bij een groep in deze plaats. Het heeft denk ik daardoor wel een iets andere rol omdat je meer als buitenstaander in die groep terecht komt. Dus zaken die spelen in de gemeente zijn voor mij minder van toepassing of krijg ik niet mee. Of ik krijg ze juist wel mee in de groep omdat ik verder niet veel contacten in dit dorp heb. Bruindorp is natuurlijk een heel klein dorp, dus je hoort veel dingen over elkaar en van elkaar, zowel negatief als positief.

Ik denk dat de groep daarmee kan helpen en met name kan helpen te relativiseren. Het is gewoon een klein dorp en er wordt veel gepraat en snel geroddeld. Dingen worden snel uit het verband getrokken. En in een groep, als je daar samen over dingen praat, dan relativeer je iets meer.

Ik ben lid van een baptistengemeente in Surhuisterveen. Maar ik wilde graag iets doen, een bijbelstudie of zo, en in mijn gemeente is dat er ook wel, maar dat is vaak op avonden dat ik niet kan. Bovendien is de afstand soms wel een belemmering. En ik wilde meer contacten binnen dit dorp krijgen en zo ben ik hier bij een groep gegaan. Ik had er over gelezen in de dorpskrant en toen heb ik me opgegeven. Antje lid GGG Bruindorp

Volgens Wuthnow¹¹⁸ kunnen kleine groepen meer betrokken raken bij de kerk, maar ook juist losraken van hun achtergrond en traditie. Uit mijn onderzoek blijkt dat de GGG de contacten met andere gemeenschappen, zoals het dorp, maar ook de onderlinge kerkelijke contacten bevorderen. Ook moedigen ze deelnemers aan om oog te hebben voor andere gemeenteleden en buurtbewoners.

5.2.4 Doorstromen naar kerkelijke functies

Een derde verband is dat mensen uit de GGG doorstromen naar andere kerkelijke functies. Dit wordt weliswaar alleen door de leiders van de GGG genoemd, maar zij hebben een breder perspectief ontwikkeld doordat ze vaak al jaren meedraaien, meerdere groepen hebben gehad en samen werken met andere leiders. Zij signaleren dat mensen vanuit de GGG zich meer verantwoordelijk gaan voelen voor het grotere geheel.¹¹⁹

Maar ik zie steeds meer groepsleden terug in de kerk. Ze worden meer betrokken en gaan dingen doen in de kerk. Vanuit de groep groeit kennelijk het besef dat geloven ook met handelen te maken heeft. Als ik naar mijn groep kijk dan weet ik zeker dat mensen meer bij de kerk betrokken raken door deelname aan de groep. Ik heb het ook gezien in andere groepen die ik geleid heb. Dirk Jan, leider GGG Bruindorp

We hebben gemerkt dat de groepen hun verantwoordelijkheid hebben opgepakt: zo van: we kunnen hier mooi zitten praten met elkaar, maar we kunnen ook een taak op ons nemen.

¹¹⁸ Zie paragraaf 3.2 van deze scriptie.

¹¹⁹ Zie bijlage 3 gemeentepastoraat, vanuit de GGG stromen mensen door naar functies in de kerk, 3 keer genoemd.

Dus er zijn heel veel mensen uit de groeigroepen ook in de kerkenraad gegaan. Die hebben een taak in de kerk opgepakt. Dan worden ze daar actief, maar ze stoppen met de groeigroep omdat het anders te veel wordt. De mensen uit de groeigroep beseffen: er wordt iemand gevraagd en we gaan onze schouders er onder zetten. Dat geldt niet voor iedereen hoor, maar er zijn toch wel een heel aantal die dat gedaan hebben. Danique, leider GGG Blauwdorp

5.3 Gemeentepastoraat

Zowel in de focus groep sessies als in de interviews heb ik de respondenten gevraagd naar hun ervaringen met gemeentepastoraat. De vraag die ik daarbij stelde was: Welke thema's vragen en problemen zou je in de groeigroep bespreken en welke thema's vragen en problemen zou je met een dominee of ouderling bespreken? Waarom?

Simon, tevens kerkrentmeester te Blauwdorp zegt:

S: Wat mij betreft is de groeigroep primair bedoeld voor het geloofsgesprek en niet voor het oplossen van problemen. Dat het wel kan gebeuren, is iets anders.

M (de vrouw van Simon): en het gebeurt ook wel..

S: en dan is mijn ervaring dat mensen die erbij zitten op alle mogelijke manieren troost bieden en dat werkt eigenlijk ook wel weer perfect. De dominee er bij halen is dan nog weer een stap verder.

Hij verwoordt wat veel anderen ook zeggen. In de GGG vindt het geloofsgesprek plaats, het is niet primair een zelfhulpgroep, maar ondertussen worden veel dingen onderling opgelost en wordt het gemeentepastoraat pas in de tweede instantie ingeschakeld.¹²⁰

5.3.1 We regelen het onderling

Eerst iets over de onderlinge zorg voor elkaar. Over het algemeen beschouwen alle respondenten de GGG als de plaats waarin ze hun vragen, zorgen en problemen delen. Men geeft over echter wel een grens aan waar dit delen stopt. Sommige dingen zijn geschikter voor een één op één gesprek. De onderwerpen die men liever niet in een groep bespreekt betreffen: iets wat heel kwetsbaar is, iets wat erg privé is of iets waar anderen bij betrokken zijn.¹²¹

Maar dat wil niet zeggen dat iedereen dan naar de eigen predikant of ouderling toe gaat. Veel mensen noemden de GGG leider als eerste aanspreekpunt. Die zouden ze dan persoonlijk benaderen in geval van nood of crisis, soms daarnaast ook de dominee.¹²²

Nou, ik zou in ieder geval de groeigroep leider bellen als er iets aan de hand was. Ik vind het fijn dat ik hem persoonlijk kan benaderen. Ik zou het niet meteen binnen de groep vertellen, maar ik zou M. wel bellen. Antje, lid GGG Bruindorp

In een grotere gemeente zoals Blauwdorp, weten de mensen vaak ook niet precies hoe ze de dominee of ouderling moeten benaderen, daarom vragen ze eerst aan andere leden van de GGG hoe ze dat aan moeten pakken.

¹²⁰ zie bijlage 3, categorie het bieden van steun en zorg, Samen sterk/we lossen het samen op/groep beschikbaar voor hulp, 11 keer genoemd, categorie gemeentepastoraat, predikant niet nodig, we lossen het zelf op in de GGG, 10 keer genoemd.

¹²¹ Zie Bijlage 3, gemeentepastoraat, ik ga zelf naar de dominee als iets prive is/kwetsbaar is/crisis, 8 keer genoemd

¹²² Zie bijlage 3, categorie gemeentepastoraat, bij een ernstige situatie licht ik de leider van de GGG in, 10 keer genoemd

A: maar je moet de weg ook weten hoe je die moet bewandelen. Ik zou niet weten waar ik naar toe moest, als ik de dominee zou willen spreken! Dan zou ik één van jullie vragen hoe ik dat moest doen...

Maar zo uit het niets zou ik niet zomaar bij de dominee terecht komen...

I: Aha, dus dan zou voor jou de lijn zijn, ik ga eerst eens in de groep vragen hoe ik daar terecht kom

Drie stemmen in koor: ja! Fragment focus groep gesprek Blauwdorp

En dan is het de vraag of je de dominee goed ken of dat de dominee toegankelijk is.¹²³ Ook dan is de route via de GGG meer voor de hand liggend.

G: Kijk, er ontstaan wel tussen de groepen onderling van dit soort contacten. We bedenken als leiders wel eens van het is wel handig als ik eens een gesprek met deze persoon voer, één op één. Dat iemand uit een andere groep aan mij vraagt: Misschien is het wel handig als jij daar eens even heen gaat.

I: mmmm

G: kijk, want het heeft alles met relatie te maken. Want als je een probleem hebt en je hebt nog nooit een dominee thuis gehad, dan ga je zomaar niet een dominee bellen. Want er is geen relatie. Dus je kent elkaar niet eens. Dan denk ik, zoals ik hier in de gemeente sta, dan ga je veel sneller naar iemand van de groepen. Het hoeft niet eens een eigen groep te zijn. Dan zeg ik: ik stort mijn hart daar maar eens even uit. Dat is volgens mij veel vertrouwd dan nu de predikant. Fragment focus groep gesprek Blauwdorp

5.3.2 Gemeentepastoraat: de rol van ouderling of wijkwerker

In Bruindorp is al jaren geen predikant meer. Er is wel een pastoraal werker. Maar de pastoraal werker wordt niet snel geassocieerd met gemeentepastoraat. Alleen als ik er op door vraag zegt men daar iets over. En dan associeert men de pastoraal werker met het bezoeken van ouderen en het voorgaan tijdens begrafenissen.

Ouderlingen worden wel geassocieerd met gemeentepastoraat, maar die associatie is niet bepaald positief.¹²⁴ Ten eerste speelt de context van het dorp weer een grote rol:

H: en dan is er nog wat. Ik zou niet graag naar een ouderling gaan. Want die wisselt na vier jaar en als je dan je hele hebben en houwen bloot geeft, dan weet die dat allemaal, ook als ze niet meer in het ambt zijn.

F: Een ouderling blijft een dorpsgenoot he? Fragment focus groep Bruindorp

Soms weet je gewoon te veel van elkaar, waardoor het ambt niet meer gedragen kan worden. De respondenten kijken vooral naar de handel en wandel van de persoon en de context. Als dat niet congruent is aan wat ze verwachten van een ambtsdrager, is de geloofwaardigheid weg en speelt de ambtsdrager geen rol meer in de pastorale zorg:

Ik weet dat ouderlingen een ambtsgeheim hebben, maar toch heb ik daar een ander gevoel bij. Dat komt ook omdat ik iemand ken die ambtsdrager was, maar waar ik twee keer gekraamd heb. En dan weet ik veel intieme dingen van het gezin en dat loopt dan voor mijn gevoel allemaal door elkaar heen. En ik heb ook de ervaring dat sommige mensen in het dorp gewoon heel anders zijn dan in de kerk. Dan denk ik: Hoe kun jij nu een ambt vervullen en

¹²³ Zie bijlage 3, gemeentepastoraat, zichtbaarheid/benaderbaarheid dominee belangrijk, 8 keer genoemd

¹²⁴ Zie bijlage 3, gemeentepastoraat, ouderling geen optie: betrouwbaarheid/onbekend, 6 keer genoemd

ondertussen in het dorp zo anders zijn. En dan kan ik ze bijna niet voor vol aanzien. Janneke, lid GGG Bruindorp

In Blauwdorp speelt de dorps-context een minder grote rol, maar heeft men ook weinig affiniteit met de pastorale rol van de ouderlingen, dit heeft vaak te maken met professionaliteit:

Ik zou niet graag naar een ouderling gaan. Een dominee weet meer, snapt meer, is professioneler. Ik weet niet of een ouderling kundig genoeg is en bovendien is hij vrijwilliger. Susan, lid GGG Blauwdorp

Ook speelt onbekendheid met de ambtelijke zorgstructuur een rol, zeker als er geen pastorale aanleiding is:

I: Wat voor dingen zou je mogelijkwijs niet in de groep delen, maar wel met de dominee?

E: Poeh, jaaa....

F: maar ik heb niet zoveel contacten met de ouderlingen en de dominee... helemaal niet.

G: Maar kun je iets bedenken waarvan je zegt... dat zou ik hier liever niet bespreken, maar eventueel wel met de dominee?

E: Nee

F: Als het hier niet kan, dan kan het daar ook niet

Gelach

A: nee, een ouderling, daar zou ik ook niet zo snel heen gaan

I: hoe komt het dat je ouderling of dominee niet zoveel ziet?

E: tja dat weet ik eigenlijk niet, het is een grote gemeente, denk ik. Die kunnen natuurlijk ook niet overal zijn. En ik loop er zelf ook niet gauw achteraan

I: nee

B: Maar ja, wanneer ga je er naar toe? Als je denk ik problemen hebt. En zolang je denkt: dat heb ik niet nodig, dan ga je er ook niet heen.

De wijkwerkers (bezoekdames en heren) werden door één persoon genoemd in het kader van onderlinge zorg, maar daarbij werden twee kanttekeningen gemaakt: Ze zijn bijna niet meer te vinden en als ze komen gaat het om een gelegenheidsbezoekje, waarbij er niet over het geloof wordt gesproken.

Ik geloof in onderling pastoraat omdat de situatie hier in Blauwdorp zo is, dat bijvoorbeeld wijkdames bijna niet meer te vinden zijn. Bovendien zijn dat de ouderen, de zeventig plussers. Die willen nog wel even een bezoekje brengen. Maar dat is een bezoekje waarbij je even bij iemand thee drinkt en vraagt hoe het gaat, maar over het geloof wordt niet gesproken. Dus dat is meer een gezelligheidsbezoekje. En dat vind ik anders bij gemeentegroepgroepen. Je bent ook altijd met geloof bezig. Danique, leider GGG Blauwdorp

5.3.3 Gemeentepastoraat: De rol van de predikant

De rol van de predikant binnen het pastoraat wordt nog steeds belangrijk gevonden. Hij of zij is degene die geschoold is. Men verwacht dat hij of zij boven de partijen staat en zich aan de geheimhoudingsplicht houdt. Verder verwacht men dat de dominee eerder de juiste woorden of antwoorden heeft en zelfs een extra lijntje met God onderhoudt.¹²⁵ In de focus groep te Bruindorp ontwikkelt zich het volgende gesprek:

B: mijn zusje is nu ook gescheiden en die heeft heel veel sores gehad. Maar die heeft een goed contact met de dominee. Dan is het zo privé en dan is één op één contact beter

¹²⁵ Zie bijlage 3, gemeentepastoraat, predikant heeft doorgeleerd/meer te bieden, 3 keer genoemd. Ook doorverwijzing naar predikant bij complexe moeilijkheden wordt 3 keer genoemd.

A: en een dominee heeft er natuurlijk ook voor doorgeleerd
 I: waar heeft een dominee voor doorgeleerd?
 A: Hij kan misschien wel antwoorden geven die mensen in een groep niet kunnen bedenken. Vooral op geloofsgebied
 B: ja dat hij meer de juiste woorden kan bieden
 I: nou jullie zijn er ook wel goed in vind ik
 A: grinnikend, ja wij kunnen zelf ook wel wat..maar een dominee kan er even de juiste passages bij halen.
 I: ik zie dat jij hier nog iets over wilde zeggen, J?
 J: nou ja, in mijn geval was het bijvoorbeeld een motivatie om naar de dominee in K. te gaan omdat ik hem kende en vertrouwen in hem had. Ik wist dat hij een hele persoonlijke relatie met God had. En als je dan naar hem toe gaat met dingen, dat je dan het gevoel hebt dat hij.. ja eigenlijk wat meer in de melk te brokkelen heeft bij God
 Gelach
 A: je bedoelt een kruiwagentje...
 J: lachend maar ook serieus, ja dat zijn gebed een beetje meer power heeft!

Een dominee wordt ook als verbinder gezien tussen alle gemeenteleden en groeperingen¹²⁶:

En ook, ik vind het niet fijn dat we hier geen dominee meer hebben. Ik heb het gevoel dat alles een beetje uit elkaar drijft. Er is geen herder meer die schapjes bij elkaar houdt. Het zijn nu allemaal clubjes. Iedereen doet zijn best, maar niemand heeft er voor geleerd. En dat is een hele klus. Janneke, GGG Bruindorp

Een dominee is de juiste persoon om persoonlijke gesprekken mee te voeren over zaken die niet geschikt zijn om in de groep te bespreken. Over het algemeen zal men de dominee ook benaderen in geval van ernstige ziekte of een crisis, het crisispastoraat.¹²⁷

Het hangt echter sterk af van de zichtbaarheid en benaderbaarheid van de dominee of mensen daadwerkelijk de dominee zullen benaderen¹²⁸. Het viel me op dat een aantal mensen goede ervaringen met de dominee hadden als het op pastoraat aan kwam, maar dat deze ervaringen werden opgedaan omdat de dominee zelf het initiatief nam. Andersom zeiden een aantal mensen dat ze liever niet naar de dominee gingen omdat ze dit (tot nu toe) een te grote drempel vinden¹²⁹:

H: ik zou niet een dominee of een ouderling speciaal voor mij willen laten komen. Maar ik waardeer het wel enorm als er iemand een keer langs komt. En of ik dan al of niet veel vertel, dat is dan aan mij...maar ik waardeer het wel heel erg fragment focus groep gesprek Bruindorp

A: Het maakt niet eens uit wat, maar ik denk dat ik eerder hier iets zou bespreken, dan met de dominee of de ouderling

C: ja, ik ook denk ik

E: ja het vertrouwd hier

(De anderen stemmen in)

F: ik zie deze mensen vaker dan de predikant

¹²⁶ Zie bijlage 3, gemeentepastoraat, gemis van dominee als samenbinder, 2 keer genoemd, alleen in Burum

¹²⁷ Zie bijlage 3, gemeentepastoraat, ik ga zelf naar de dominee als iets prive is/kwetsbaar is/crisis, 8 keer genoemd.

¹²⁸ Zie bijlage 3, gemeentepastoraat, zichtbaarheid/benaderbaarheid dominee belangrijk, 8 keer genoemd

¹²⁹ Zie bijlage 3, gemeentepastoraat, ik ga niet naar de dominee, te veel afstand, 6 keer genoemd

B: hangt er ook vanaf, denk ik. Want ik heb een burn-out gehad een poosje terug. En toen kwam de predikant toevallig bij mij. Want die had het gehoord van iemand die zei ga maar eens naar B. toe, want het gaat niet goed met haar. En ik heb wel een heel goed gesprek gehad met haar. En ik zou nou wel, ja het is nu niet nodig, maar ik ben nou wel zover van mocht er toch eens wat zijn, voor dit specifieke geval zou ik naar haar gaan.

I: en waarom zou je dat nu doen?

B: Omdat ik al van alles met haar gedeeld heb. Waar ik toen dan mee zat. Maar in dit geval ging het ook over iets wat ik niet zo snel in een groep zou vertellen. Dat zou ik één op één doen, dat zou niet iedereen hoeven weten. Die dingen zijn er wel, ja. Fragment focus groep gesprek Blauwdorp

Iemand anders vertelde waarom ze zelf het initiatief had durven nemen om de dominee te benaderen. Het viel me op dat deze dominee heel benaderbaar was vanwege meerdere factoren die samen een belangrijke rol spelen:

Ik kon ook gemakkelijk op de dominee afstappen omdat haar kinderen bij mijn kinderen op school zitten. Ik weet niet of dat veel verschil maakt trouwens, want ik heb ook wel eens een andere dominee benaderd. ...

Het initiatief lag wel bij mij. Ik heb haar zelf gevraagd om eens langs te komen. Maar ik weet niet of ik het gedaan had als ik de dominee niet ken. Zij is zich destijds ook persoonlijk komen voorstellen en dan heb je al een klik met iemand. Zij is bij iedereen langs geweest toen ze in de gemeente kwam en dan heb je dus al kennis gemaakt. En in dat kennismakingsgesprek kwamen al wat persoonlijke punten aan de orde, dan is het bruggetje gauw gemaakt. En ze zegt het ook vaak, in het krantje. Dat ze altijd beschikbaar is. Nu ook, schreef ze in het krantje dat ze nog mensen ging bezoeken. Maar als je nog niet aan de beurt was, maar haar toch wilde spreken, dan kon je haar gerust bellen. Susan, lid GGG Blauwdorp

5.3.4 Gemeentepastoraat: De plaats van GGG in de gemeente

In Blauwdorp bestaat de GGG al 12 jaar. Aanvankelijk kregen de initiatiefnemers van de GGG geen toestemming van de kerkenraad om hiermee te beginnen. Een jaar later mocht er een groep starten en in de loop van de jaren kwamen er meer groepen. De relatie met de kerk en de kerkenraad verliep in het begin stroef. De GGG werd onder Vorming en Toerusting ondergebracht, maar de toerusting van de leiders werd niet door de eigen predikant gedaan, omdat het draagvlak klein was.

Inmiddels zijn de onderlinge relaties veranderd. De GGG worden door de eigen predikant toegerust, ook als hij of zij minder affiniteit heeft met het evangelische karakter. De GGG valt nog steeds onder Vorming en Toerusting, maar het vraag of dit nog de juiste plaats is. Want in de loop van de jaren is er een andere dynamiek ontstaan tussen de kerkenraad en de GGG. Dit heeft te maken met de praktische hulp die er vanuit de GGG geboden kan worden.

De respondenten refereren regelmatig naar de coördinator van de GGG, die benaderd kan worden als er een hulpvraag is.¹³⁰ De groepen zijn onderling verbonden, in een netwerkstructuur, en de coördinator kan iedereen in het netwerk benaderen. De dominee en de diaconie maken nu ook regelmatig gebruik van dit netwerk.^{131 132}

In Bruindorp is er geen sprake van deze ontwikkeling, maar de GGG hebben daar wel een andere taak op zich genomen. Zij organiseren ieder jaar één of meerdere laagdrempelige lezingen van een

¹³⁰ Zie bijlage 3, gemeentepastoraat, Netwerk GGG/GGG heeft coördinator voor hulp, 9 keer genoemd.

¹³¹ Zie bijlage 3, gemeentepastoraat, kerkenraad/diaconie vraagt (coördinator van) GGG om hulp, 4 keer genoemd.

¹³² Zie ook paragraaf 4.5 van deze scriptie.

bekende of boeiende spreker. Deze lezingen zijn bedoeld voor de hele gemeenschap, zowel de kerk als het dorp, en worden goed bezocht. In Bruindorp wordt de predikant wel gemist, het niet zo dat de onderlinge zorg in de GGG de behoefte aan een dominee vervangt. De dominee is belangrijk omdat hij of zij de gemeente kan samenbinden en ook omdat men verwacht dat hij of zij het pastorale overzicht heeft. Ook mist men een predikant die hen toerust, of waarop men terug kan vallen.

H 6 Conclusies

6.1 Inleiding

In dit laatste hoofdstuk wil ik met behulp van de voorgaande hoofdstukken die op theorie en empirie gebaseerd zijn, in gesprek gaan met mijn onderzoeksvraag. Daartoe breng ik de onderzoeksvraag en de deelvragen weer even in herinnering:

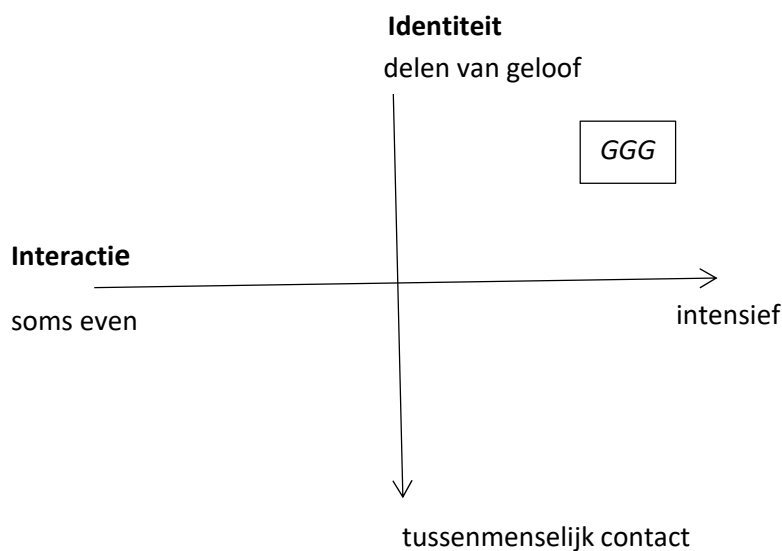
Onderling pastoraat in Gemeente Groei Groepen. Wat zijn de mogelijkheden en grenzen van de Gemeente Groei Groepen op het gebied van onderling pastoraat in relatie tot gemeentepastoraat?

- Wat ervaren deelnemers aan een GGG aan onderling pastoraat?
- Hoe functioneert de GGG als groep en als onderdeel van de kerk?
- Hoe verhouden gemeentepastoraat en onderling pastoraat zich tot elkaar?
- Op welke wijze kan het onderlinge pastoraat een aanvulling zijn op gemeentepastoraat?

Ik zal per deelvraag een aantal opmerkingen, vragen en mogelijke conclusies formuleren.

6.2 Wat ervaren deelnemers aan een GGG aan onderling pastoraat?

Het onderling pastoraat in en vanuit de GGG wordt tijdens de bijeenkomsten grotendeels gekenmerkt door een sterke christelijke *identiteit*, waarin het onderling pastoraat wordt verbonden met het geloofsgesprek. Daarbij is de *interactie* intensief: men deelt ervaringen vanuit het persoonlijk beleefde geloof. Men probeert elkaar aan te spreken vanuit Gods Evangelie. In het pastoraal-theologische model dat de Vries aanreikt om zicht te krijgen op de inhoudelijke betekenis van pastorale zorg door gemeenteleden ziet dat er zo uit:

De respondenten noemen emotionele steun en praktische steun als twee belangrijke pastorale ervaringen die voorkomen uit het vertrouwen en de intimiteit die men in de groep beleeft. De mate waarin men dat vertrouwen heeft hangt wel af van de vraag of mensen hun persoonlijke ervaringen willen delen. Uit mijn onderzoek blijkt dat de context van een klein dorp een remmende factor is. In dat geval wordt het effect van onderling pastoraat binnen de GGG kleiner, hoewel men dan nog ervaringen van onderlinge steun kan benoemen.

Onderlinge zorg in GGG wordt gewaardeerd als gelijkwaardig en wederkerig, men ervaart dit als grote kracht van de groep. Onderlinge zorg is sterk verbonden met het geloofsgesprek. Persoonlijke vragen en problemen worden niet altijd meteen gedeeld, maar wel als het geloofsgesprek daartoe aanleiding geeft. Van de vier klassieke pastorale functies van pastoraat komen er in deze interactie, die ook wel *faith-sharing* wordt genoemd, twee terug: *bijstaan en helen*.

Het gebed met en voor elkaar neemt een bijzondere plaats in. In het gebed worden de ervaringen van mensen getranscendeerd. Hun naam wordt genoemd, het probleem wordt hardop door een ander onder worden gebracht en bij God gebracht. Dat roept sterke emoties op, blijdschap, verwarring en verwondering. Naast de functies *bijstaan* en *helen* is er ook sprake van *verzoening*.

Tegelijkertijd zijn veel mensen huiverig voor het onderlinge gebed. Vaak wordt dit gedaan door de leiders van de GGG, zij zijn belangrijke stimulator van het gebed voor en door elkaar. De functie *begeleiden* lijkt meer voorbehouden aan de leiders aan de GGG, hier kom ik later op terug.

Uit mijn onderzoek komt uit één gemeente een sterk diaconaal besef naar voren vanuit het onderlinge pastoraat. Ik zou aan daarom aan de vier klassieke pastorale functies nog een diaconale functie aan toe willen voegen: Naast helen, bijstaan, verzoenen en begeleiden komt in de diaconale functie in de vorm van praktische hulp (*helpen*) naar voren.

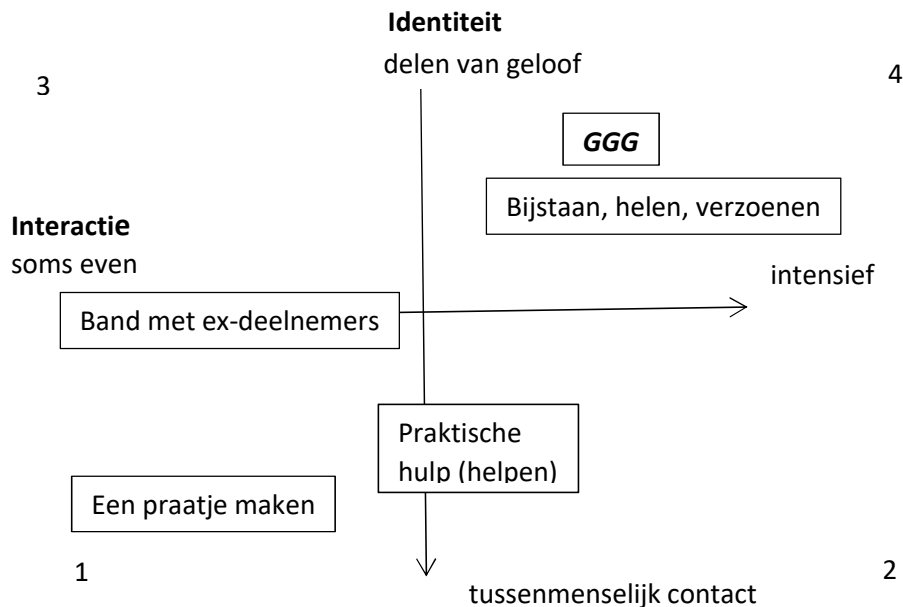
Dit roept de vraag op of de effecten van de GGG breder zijn op het gebied van onderling pastoraat. Uit mijn onderzoek blijkt dat dit inderdaad zo zou kunnen zijn. De praktische hulp wordt vanuit de christelijke identiteit ook aan andere mensen geboden, de niet lid zijn van de groep, en de hulp kan van kortdurende aard zijn. In het model van de Vries is het uitwaaiende effect van de onderlinge praktische hulp heb ik dit zichtbaar gemaakt in kwadrant 1 en 2.

Daarnaast ontstaan er buiten de reguliere groepsmomenten om, nog een aantal andere vormen van pastorale contacten die minder intensief zijn in identiteit of interactie, maar wel van belang zijn voor de deelnemers en de gemeenschap. Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan relaties met deelnemers die niet meer meedoen aan de reguliere bijeenkomsten van de GGG, maar waarmee de band snel aangehaald kan worden indien dat nodig is.¹³³ Deze vorm van onderling pastoraat heb ik geplaatst op de as van kwadrant 1 en 3.

Een ander effect die door deelnemers genoemd wordt is dat men elkaar gemakkelijker benadert op andere momenten, in de kerk of in het dorp. Dit ervaren de deelnemers vaak als een ontmoeting die plaats vindt in het kader van onderlinge (pastorale) relatie die er al is. Ook als het gesprek over minder persoonlijke dingen gaat.¹³⁴ Dit heb ik geplaatst in kwadrant 1.

¹³³ Zie paragraaf 4.6.4 van deze scriptie

¹³⁴ Zie bijvoorbeeld het fragment in paragraaf 4.2, waarbij de respondent vertelt dat hij gemakkelijker een praatje maakt met andere deelnemers vanwege de relatie die er al is.

6.3 Hoe functioneert de GGG als groep en als onderdeel van de gemeente?

Volgens Wuthnow kunnen kleine groepen meer betrokken raken bij de kerk, maar ook juist losraken van hun achtergrond en traditie. Uit mijn onderzoek blijkt dat de GGG de contacten met andere gemeenschappen, zoals het dorp, maar ook de onderlinge kerkelijke contacten bevorderen. Ook moedigen ze deelnemers aan om oog te hebben voor andere gemeenteleden en buurtbewoners.

De GGG kan gezien worden als een kleine gemeenschap binnen de gemeente. Er is een groot besef van onderlinge verbondenheid tussen de GGG ter plaatse. In dit netwerk kan men op elkaar terugvallen, werkt men samen en rouleren leden binnen verschillende groepen. De deelnemers van de groepen zijn zich bewust van hun dienende functie aan de gemeente. Ze hebben zelf veel steun aan de groep, maar zijn ook bereid om het evangelie buiten de groep handen en voeten te geven. Dit uit zich voornamelijk op een praktische manier. Het varieert van een kaart schrijven aan iemand die het nodig heeft tot het tijdelijk op zich nemen van een zorgvraag. Daarnaast stromen deelnemers van een GGG regelmatig door naar een kerkelijke functie, in het besef dat de gemeente hen nodig heeft.

Het is echter wel de vraag op welke wijze de GGG onderdeel is van de gemeente. Uit het onderzoek blijkt dat de GGG onder Vorming en Toerusting valt, omdat ze wordt gezien als een onderdeel van de gemeente waarin vorming en toerusting plaats vindt. Enerzijds is dit inderdaad het geval, de deelnemers worden opgebouwd in hun geloof. Anderzijds zien we dat er in de gemeente van Blauwdorp een ontwikkeling gaande is waarbij de kerkenraad en diaconie de GGG benaderen met diaconale vragen. Dit roept de vraag op of de GGG op een andere manier aangehaakt moet worden binnen de gemeente. Zouden coördinatoren bijvoorbeeld betrokken moeten worden in diaconale overlegsituaties? Verder weten we niet of deze ontwikkeling ook representatief is voor andere gemeentes waarin een netwerk van GGG actief is. Dit vraagt verder onderzoek.

6.4 Hoe verhouden gemeentepastoraat en onderling pastoraat zich tot elkaar?

Uit het onderzoek lijkt een tendens naar voren te komen dat het onderlinge pastoraat in GGG voor een groot deel het gewone gemeentepastoraat verdringt. Gemeentepastoraat wordt gezien als

opschalen, de meeste vragen, zorgen en problemen worden samen opgelost. Hierin zien we een grote rol weg gelegd voor de leiders van de GGG.

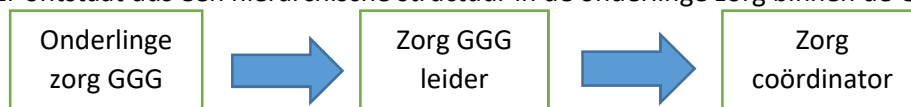
Deze leiders zijn volgens de methode van het Evangelisch Werkverband geen professionals, maar gemeenteleden die gastheer of gastvrouw willen zijn, eventueel geholpen door een assistent. Met deze keuze wordt het onderlinge pastoraat bevorderd, omdat iedere deelnemer leek is en daarom als redelijk gelijkwaardig wordt gezien.¹³⁵

Maar de leiders worden wel getraind en ondersteund, bij voorkeur door de eigen predikant. Ook biedt het Evangelisch Werkverband landelijke toerusting en trainingdagen, waarop de leiders elkaar ontmoeten. De leiders worden voornamelijk toegerust op communicatie, gastvrijheid en groepsdynamiek.

Het leiderschap wordt informeel en laagdrempelig ingezet, maar in de praktijk lijkt hun rol formeler te worden en zou het zo kunnen zijn dat er een nieuwe laag in het pastoraat gecreëerd wordt. Uit het onderzoek blijkt dat leden van de GGG een groot belang hechten aan de pastorale functie van de leiders.¹³⁶ *Begeleiden*, een vierde klassieke functie van pastoraat is in het onderlinge pastoraat dus meer voorbehouden aan de leiders van de GGG. Niet alles wordt in de groep gedeeld, maar de leider van de GGG wordt wel gemakkelijk benaderd in geval van een crisis of een persoonlijk probleem.

De leiders hebben daarnaast steun aan elkaar, op de toerustingsavonden bespreken ze eventuele problemen en helpen ze elkaar verder. Ook is er sprake van coördinatoren, die een belangrijke rol spelen in het coördineren van zorg.

Er ontstaat dus een hiërarchische structuur in de onderlinge zorg binnen de GGG.

Dit roept de vraag op hoe deze zorgstructuur een plaats krijgt binnen het gemeentepastoraat. Wanneer de GGG toegerust worden door de eigen predikant, zoals het Evangelisch Werkverband voorstelt, dan is dit een mogelijke verbinding met het gemeentepastoraat. Maar het vraagt nader onderzoek of dit in alle gemeentes daadwerkelijk gebeurt en bovendien is het de vraag hoe de verbinding met het gemeentepastoraat wordt gelegd wanneer er geen predikant is, zoals in Bruindorp het geval is.

In het gemeentepastoraat speelt de predikant de belangrijkste rol als vertegenwoordiger van pastorale zorg. Hoewel men zich in eerste instantie tot elkaar of de leider van de GGG zal wenden, is de predikant iemand die professionaliteit vertegenwoordigt, iemand die een bijzondere relatie met God heeft en iemand die de gemeente samenbindt en het pastorale overzicht houdt.¹³⁷ De andere ambtsdragers, als ook de kerkelijk werker of de bezoekdames en heren, spelen in de beleving van de respondenten een geringe rol in het pastoraat.

Het valt me op dat de persoonlijke authenticiteit van ambtsdragers belangrijker is dan het ambt zelf.¹³⁸ Wanneer de levensstijl of houding van een ambtsdrager niet congruent is met de

¹³⁵ Zie paragraaf 3.5 en 3.6 van deze scriptie

¹³⁶ Zie paragraaf 5.2.1 van deze scriptie

¹³⁷ Zie paragraaf 5.2.3

¹³⁸ Zie paragraaf 5.2.2

verwachtingen die men van het ambt heeft, heeft de ambtsdrager geen waarde meer in de ogen van de respondenten.

Bij de predikant zijn benaderbaarheid en spiritualiteit belangrijke factoren waarop de respondenten besluiten om pastorale hulp te vragen. Susan vertelt wat haar deed besluiten om haar predikant te benaderen:¹³⁹

1. Ze komt haar predikant in het dagelijks leven wel eens tegen
2. De predikant is zich persoonlijk komen voorstellen, waardoor er al een relatie is
3. De predikant blijft communiceren dat ze beschikbaar is wanneer het nodig is

Twee respondenten vertelden dat ze op een gegeven moment pastorale hulp van een dominee nodig hadden, maar dit niet zochten bij hun eigen dominee. Dit had te maken met de ingeschatte spiritualiteit van de eigen dominee.¹⁴⁰ Dit bevestigt de huidige maatschappelijke tendens om niet meer uit te gaan van de voorgegeven structuur en autoriteit, maar om keuzes te maken op grond van de eigen overtuigingen en opvattingen.¹⁴¹

Deze ontwikkelingen roepen de vraag op hoe de klassieke ambtstheologie gestalte krijgt in de gemeente. Uit het onderzoek komt naar voren dat het ambt niet meer automatisch de dominee of de ouderling draagt. Persoonlijke authenticiteit wordt belangrijker geacht. Tegelijkertijd krijgen de leiders van de GGG een belangrijke pastorale rol in de gemeente, maar hebben ze geen ambtelijke status.

6.5 Op welke wijze kan het onderlinge pastoraat een aanvulling zijn op gemeentepastoraat?

Voor de beantwoording van deze vraag grijp ik terug op de voorgestelde definitie uit hoofdstuk 2:

De onderlinge zorg van gemeenteleden waarin de zorg (voor het verhaal) van mensen in relatie wordt gebracht tot het verhaal van God, waarbij gemeenteleden elkaar tot een pastor zijn en zij zelf een pastorale betekenis toekent aan de interactie.

Ik heb gekozen voor een hermeneutisch-narratief uitgangspunt. Uit het onderzoek blijkt dat dit uitgangspunt goed van toepassing is op de cognitieve emotionele zorg. Uit mijn onderzoek blijkt deze zorg vindt grotendeels plaats binnen de GGG, ten behoeve van de deelnemers van de GGG. Het lijkt er op dat deze zorg niet zozeer een aanvulling op het bestaande gemeentepastoraat is, maar dat het een nieuwe invulling van gemeentepastoraat leidt. De meeste zorg wordt onderling geregeld en men schakelt alleen op wanneer men er zelf niet uitkomt. Als men opschakelt is het naar de dominee, maar men maakt amper gebruik van andere ambtsdragers, zoals de wijkouderlingen. Dit roept de vraag op welke rol ouderlingen kunnen vervullen in relatie tot het onderling pastoraat in GGG. Moeten zij misschien allemaal gastheer of gastvrouw worden van een GGG? Of moeten de leiders of coördinatoren van de GGG aanschuiven bij (een vorm) van het ouderlingenberaad?

Daarbij moet meegewogen worden dat een groot deel van de gemeente niet deelneemt aan een GGG. Voor hen werkt deze vorm van onderlinge zorg niet. Zij zullen gebruik blijven maken van het klassieke gemeentepastoraat. Ik denk dat het daarom belangrijk is dat de gemeentes waarin GGG actief zijn, nadenken over de manier waarop de pastorale zorg binnen de GGG verbonden wordt met het gemeentepastoraat, meer dan nu het geval is. De predikant is een belangrijke schakel tussen het

¹³⁹ Zie fragment Susan in paragraaf 5.2.3

¹⁴⁰ Zie fragment focus groep gesprek in paragraaf 5.2.3

¹⁴¹ Zie paragraaf 3.1

onderlinge pastoraat binnen de GGG en het gemeentepastoraat, mits de eigen predikant de toerusting van de leiders van de GGG verzorgt.

Uit het onderzoek blijkt echter ook dat er niet alleen onderlinge *cognitieve emotionele zorg* wordt geboden, maar dat er ook sprake is van onderlinge *diaconale zorg*. Deze vorm van onderlinge zorg had ik niet verwacht aan te treffen op zo'n georganiseerd niveau binnen de GGG. Deze zorg geldt niet alleen de deelnemers van de GGG, maar waaiert breder uit en is in principe beschikbaar voor de hele gemeente, zelfs voor mensen die niet lid zijn van de gemeente. Deze vorm van onderling pastoraat kan wel degelijk een aanvulling zijn op het klassieke gemeentepastoraat en functioneert ook als zodanig. We zien dat de predikant en de diaconie een beroep doen op het netwerk van de GGG. Het is echter de vraag of deze vorm van zorg in meer gemeentes voorkomt, of dat de situatie in Blauwdorp uniek is. Dit vraagt verder onderzoek.

6.6 Samenvatting

Onderling pastoraat in Gemeente Groei Groepen. Wat zijn de mogelijkheden en grenzen van de Gemeente Groei Groepen op het gebied van onderling pastoraat in relatie tot gemeentepastoraat?

De mogelijkheden van onderling pastoraat binnen GGG zijn groot voor de deelnemers aan GGG. Zij ervaren onderlinge emotioneel-cognitieve steun en bieden elkaar praktische hulp. Deze steun vloeit voort uit het geloofsgesprek, *faithsharing*. De mate waarin het lukt om elkaar te vertrouwen, geloofsverhalen te delen en met elkaar en voor elkaar te bidden vergroot de onderlinge pastorale zorg. Naast emotioneel-cognitieve steun wordt er praktische steun verleent, dit wordt niet alleen vanuit de eigen GGG geboden, maar ook uit het netwerk van GGG binnen de gemeente. Deze zorg is ook beschikbaar voor anderen.

Naast de steun van de groep ervaart men steun van de leiders en coördinatoren van de plaatselijke GGG. Wanneer vragen en problemen niet in de groep besproken of opgelost kunnen worden, richt men zich tot de leiders van de GGG. Deze leiders komen regelmatig samen voor toerusting en overleg. In deze overlegsituatie lossen ze gezamenlijk mogelijke spanningen, grenzen en problemen op. Wanneer dit niet lukt wordt er opgeschakeld naar een professional, zoals de predikant. Idealiter verzorgt de eigen predikant de toerusting en ligt hierin de verbinding met het gemeentepastoraat.

De grenzen van onderling pastoraat binnen de GGG zijn van minder belang dan ik van te voren dacht. Dit komt omdat men samen naar oplossingen zoekt en redelijk zelfredzaam is. De groepen zijn niet naar binnen gericht en staan open voor nieuwe leden. Dit wordt bevorderd door nieuwe gemeenteleden uit te nodigen voor de groepen, door aankondigingen te zetten in kerk en buurtkrant en door de 'do-events' waarbij de groepen gestimuleerd worden om zich in te zetten voor de gemeente. Als leden de groep verlaten blijft er een band waarop men terug kan vallen.

Onderling pastoraat binnen GGG lijkt naast het gemeentepastoraat te staan. Het is daarom van belang om elkaar op een positieve manier te waarderen en aan te vullen. Daartoe moeten informele, netwerkachtige vormen van overleg bedacht worden, waarin de leiders van de GGG, de predikant, maar ook de ouderlingen en de diaconie betrokken kunnen worden. Hiermee hangt de vraag samen of en hoe leiders van GGG een plek krijgen binnen de klassieke ambts-structuur. Het netwerk van de GGG heeft in ieder geval op praktisch diaconaal gebied veel te bieden aan de gemeente en gemeenschap.

Literatuurlijst

Pastoraat

Baart, A., *Een theorie van presentie*, Utrecht: Lemma, 2001

Boer, de E. A., Onderling pastoraat bestaat niet, *De Reformatie*, jg. 81, nr 31, 6 mei 2006, 549-552.

Clebsch & C.R.Jaekle, W. A., *Pastoral care in historical perspective*, Englewood Cliffs: Prentice-hall, 1964

Drechsel, W., *Gemeindeseelsorge*, Leipzig, 2015

Donga, H.C., *Ontmoeting. Een studie over pastoraat en ontmoeting*, Gorinchem: Narratio, 1990.

Ganzevoort, R., en Visser, J., *Zorg voor het verhaal, Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*, Uitgeverij Meinema, Zoetermeer, 2007.

Gerkin, C.V., *An introduction to Pastoral Care*, Abingdon Press, Nashville, 1997.

Heitink, G., *Pastoraat als hulpverlening, inleiding in de pastorale theologie en psychologie*, Kok Kampen, 1992

Heitink, G., *Pastorale zorg, theologie, differentiatie, praktijk*, 2005, Kok Kampen

Lartey, E.Y., *Pastoral care in an intercultural World*, The Pilgrim press, 2006

PKN, *Beleid en organisatie van het gemeentepastoraat*, handreiking voor het pastoraat, 2009.

Vries, de R.J., *Kerk en Theologie* 65, (2014) 165-181, Opwekken tot omzien naar elkaar, over de betekenis van onderling pastoraat

Groepen

Ark, J., Roest de, H., *De weg van de groep, leidinggeven in gemeente en parochie*, Uitgeverij Meinema, Zoetermeer, 2004.

Both, P., e.a. *Oefenen in Gods aanwezigheid, Leven met de psalmen, 16 thema's voor het geloofsgesprek*, Evangelisch Werkverband en de Internationale Bijbelbond, 2016

Broekman, B., *Het kloppend hart van de gemeente. Vriendschap en geestelijke groei in de huiskring*. Kampen 2009

Brouwer, R., en Pleizier, T., Vitale gemeenten van nieuwe Christenen, Globale impressies vanuit New York en Singapore. *Kerk en Theologie*, 65, 223-241

Dijkstra, N., 'Ontmoetingsgroepen, gemeentegroiegroepen', in Jodien van Ark, Henk de Roest (red.), *De weg van de groep. Leiding geven aan groepen in gemeente en parochie*, Zoetermeer 2004, p. 44-50

Donahue, B., *Gemeente in kringen, handboek kringleiders*, Uitgeverij Gideon, Hoornaar, 2004.

Donahue, B., Robinson, R., *Zeven valkuilen voor kleine groepen in de kerk*, Gideon Hoornaar, 2003.

Eschbach, H., *Kleine groepen, grote kansen, handboek Gemeente Groei Groepen*, Evangelisch Werkverband, Amerongen 2007.

Green, M., 'Cell Church: Its Strengths and Dangers', in: Michael Green (Ed.), *Church without Walls. A Global Examination of Cell Church*, Carlisle 2002, p. 124

Hendriks, J., *Verlangen en vertrouwen. Het hart van gemeenteopbouw*, Kampen 2008, met name pp. 265- 272

Van der Kamp, P.W., Onderling pastoraat in de gemeente, *De Reformatie*, jrg 80, nr 17, 305-307.

Latini, T. F., *The Church and the Crisis of Community, a Practical Theology of Small-Group Ministry*, William B. Eerdmans Publishing Co., 2011.

Reid, C. H., Pastoral Care Through Small Groups, *Pastoral Psychology*, march 1967,

Slijkerman, K, Iersel, van, F., *Kleine geloofsgroepen, wegen naar een vitale parochie*, Uitgeverij Abdij van Berne, Heeswijk, 2011.

Steggerda, M., *Als een druppel in het water, Small Christian Communities en soortgelijke vormen van kerkelijke participatie in de R.-K. Kerk*, Kaski rapport 540, Nijmegen 2015.

Stoppels S., *Mobiliseert de kleine groep de kerkelijke gemeente?* Protestantse ervaringen, Lezing tijdens het symposium 'Mobiele kerken', op 4 november 2011 te Utrecht, bij gelegenheid van de presentatie van het boek 'Kleine geloofsgroepen. Wegen naar een vitale parochie'

Wissink, Prof. dr. J. *Over kleine geloofs-groepen: Mobiele kerken*, Lezing tijdens het symposium 'Mobiele kerken', op 4 november 2011 te Utrecht, bij gelegenheid van de presentatie van het boek 'Kleine geloofsgroepen. Wegen naar een vitale parochie'

Wuthnow, R., *Sharing the Journey: Support Groups and America's New Quest for Community*, New York, Free Press, 1994

Kaski rapport nr. 540: *Small Christian Communities en soortgelijke vormen van kerkelijke participatie in de R.-K. Kerk*, Nijmegen 2015.

Methodologie

Bryman, A., *Social Research Methods*, Oxford University Press, 2008

Mason, J. *Qualitative researching*, SAGE Publications Limited, 2002

Osmer, R., *Practical Theology, an introduction*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K., 2008

Swinton, J., Mowat, H., *Practical Theology and qualitative Research*, SCM Press, 2006

Overige

Bauman, Z., *Vloeibare tijden, leven in een eeuw van onzekerheid*, Klement Zoetermeer 2012.

Immink, G., *In God geloven, een praktisch-theologische reconstructie*, Boekencentrum B.V., 2003

Protestantse Kerk, *Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland*, uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Arjan Plaisier, *Kerk 2025, Waar een woord is, is een weg*, Protestantse Kerk in Nederland, 2016.

Bijlage 1

Vragenlijst interview

Onderzoeksvraag Thesis:

Wat zijn de mogelijkheden en grenzen van de gemeentegroep op het gebied van onderling pastoraat in relatie tot gemeentepastoraat?

1. Als je denkt aan pastoraat in de gemeente, welke rol speelt de gemeentegroep daarin voor jou?

1.1 Kun je een voorbeeld geven van onderlinge zorg, hulp of steun die je hebt ontvangen of hebt gegeven?

1.2 Zijn er grenzen aan onderling pastoraat in de groep? Heb je dat meegemaakt en wat gebeurde er toen?

1.3 Welke thema's, vragen of problemen zou je in de groep bespreken en welke thema's, vragen en problemen zou je met de ouderling of dominee bespreken? Waarom?

2. Op welke wijze ervaren de leden een vorm van pastoraat tijdens de bijeenkomst, in het bijzonder tijdens de ontmoeting, het gesprek rondom het Bijbelgedeelte en het gebed?

2.1 Hoe komt de zorg voor of steun aan elkaar naar voren tijdens het ontmoetingsmoment? (rondje lief en leed) wat deel je daar met elkaar? Kun je voorbeelden geven?

2.2 In de groep gaan jullie elke keer in gesprek met elkaar rondom een Bijbelgedeelte. Kun je iets vertellen over een moment waarop je je geholpen of gesteund voelde?

2.3 Bid je met elkaar of voor elkaar? Waarom wel of waarom niet? Kun je iets vertellen over een ervaring waarin gebed je hielp?

2.4 Op welke momenten ervaar je de meeste steun tijdens de bijeenkomsten?

3. Is het onderling pastoraat in de gemeentegroep plaats (in de groep) of tijds (tijdens het seizoen) gebonden, of reikt het verder?

3.1 Ervaar je nog zorg voor elkaar als het groepseizoen voorbij is of als iemand de groep verlaat?

3.2 Hoe zou de groep iets voor anderen kunnen betekenen?

4. Wil je nog iets kwijt over onderlinge zorg of pastoraat wat nog niet aan de orde is gekomen?

Bijlage 2

Vragenlijst Focusgroep

Onderzoeksvraag Thesis:

Wat zijn de mogelijkheden en grenzen van de gemeentegroep op het gebied van onderling pastoraat in relatie tot gemeentepastoraat?

Hoofdvraag focusgroepsessie:

1^e deel: iets opschrijven 5 minuten

Onderling pastoraat kan omschreven worden als zorg voor elkaar of onderlinge steun, Op welke momenten ervaar je zorg voor elkaar in de groep? Kun je daar een voorbeeld van geven?

Ruimte om na te denken: iedereen schrijft iets op.

Daarna volgt een gesprek waarin deelnemers op elkaars inbreng reageren.

Subvragen:

2. Als je denkt aan pastoraat in de gemeente, welke rol speelt de gemeentegroep daarin voor jullie?

1.4 Hebben jullie een voorbeeld waaruit blijkt hoe de groep onderlinge zorg stimuleert?

Doorvragen op wat er dan zo stimulerend is, dan komen de factoren op tafel. (Leiding, onderscheid onderling pastoraat/crisispastoraat, vertrouwen, geheimhouding, aandacht, goede toerusting leider, iedereen aan het woord laten, verschil van mening mag er zijn, conflicten worden uitgepraat)

1.5 Zijn er ook situaties mogelijk waardoor je oploopt tegen de grenzen van de onderlinge zorg?

Kunnen jullie daar voorbeelden van geven, misschien zelfs uit eigen ervaring? (Te moeilijke kwesties op willen lossen, overbelasting groep, leiderschap, slechte communicatie, conflicten)

1.6 Welke thema's, vragen of problemen zou je in de groep bespreken en welke thema's, vragen en problemen zou je met de ouderling of dominee bespreken?

3. Op welke wijze ervaren de leden een vorm van pastoraat tijdens de bijeenkomst, in het bijzonder tijdens de ontmoeting, het gesprek rondom het Bijbelgedeelte en het gebed?

2.5 Hoe komt de zorg voor elkaar naar voren tijdens het ontmoetingsmoment? (rondje lief en leed) wat deel je daar met elkaar? Kun je voorbeelden geven?

2.6 In de groep gaan jullie elke keer in gesprek met elkaar rondom een Bijbelgedeelte. Merk je dat dit invloed heeft op de zorg voor elkaar? Waarom wel of waarom niet, kun je daar iets over vertellen?

2.7 Bid je met elkaar of voor elkaar? Waarom wel of waarom niet? Wat zijn jullie ervaringen met gebed en zorg voor elkaar?

4. Is het onderling pastoraat in de gemeentegroep plaats (in de groep) of tijds (tijdens het seizoen) gebonden, of reikt het verder?

4.1 Is er nog sprake van zorg voor elkaar als het groepseizoen voorbij is of als iemand de groep verlaat?

4.2 *Zijn er pastorale activiteiten die jullie buiten de groep doen of organiseren? In de laatste methode zijn do- events toegevoegd: je gaat iets doen ten behoeve van anderen of de gemeenschap. Hebben jullie daar ervaring mee? Welk effect heeft dit do event op de onderlinge zorg binnen en buiten de groep?*

Bijlage 3

Categorieën en subcategorieën tbv analyse:

- 1) **Vertrouwen en veiligheid**, het pastorale klimaat in de groep: Alle uitspraken die gedaan worden in verband met vertrouwen en veiligheid in de groep. Hier vallen ook uitspraken onder als: in mijn waarde gelaten worden, niet uitgelachen worden, me thuis voelen enz.
- 2) **Een ervaring van steun of zorg**, het pastorale subject (zorg ontvangen): Hier vallen alle persoonlijke ervaringen onder die mensen zelf benoemen of herkennen als steun en zorg. Ook de praktische hulp valt hier onder.
- 3) **Een ervaring rond geloof, gebed of Bijbel**, pastorale ervaringen (Het verhaal van de mens in relatie tot het verhaal van God): Hier vallen alle persoonlijke ervaringen onder die mensen benoemen als helpend in hun geloof of persoonlijke omstandigheden, naar aanleiding van het geloofsgesprek of gebed.
- 4) **Het bieden van steun of zorg**, het pastorale object (zorg verlenen): Hier vallen de voorbeelden onder die mensen noemen van zorg of steun die ze aan anderen hebben gegeven. Ook de zorg en steun aan anderen waarvan ze getuige zijn geweest vallen hieronder.
- 5) **Gemeentepastoraat**: de ervaringen en gedachten die mensen hebben rond gemeentepastoraat.
- 6) **Spanningen of grenzen**: De ervaringen en gedachten die mensen hebben over de grenzen van de groep met betrekking tot zorg voor elkaar.
- 7) **Interventie Inge**: mijn interventies en de wijze waarop die gepleegd zijn.

Ik heb een focus groep sessie en een interview op deze manier geanalyseerd, mbv een cijfer en een kleur. Daar heb ik kort een subcategorie bij gezet.

1 vertrouwen en veiligheid:

- Intieme dingen delen xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (20)
- Acceptatie/begrip/geen oordeel: je mag zijn wie je bent xxxxxxxxxxxxxx (14)
- Vertrouwen in de ander (integriteit en geheimhouding) xxxxxxxxxxxxxx (12)
- Kennen/vertrouwd/thuis voelen xxxxxxxxxxxxxx (11)
- Als mensen stoppen kun je op een vertrouwensband terug vallen: xxxxxxxxxx (11)
- Verbinding: Saamhorigheid/ bij elkaar betrokken zijn xxxxxxxxxx (10)
- Veiligheid in de groep in tegenstelling tot kerk/dorp//familie xxxxxxxxxx (10)
- Horen/luisteren/doorvragen xxxxxx (6)
- Leider rolmodel: kwetsbaar durven zijn/doorvragen xxxxxx (6)
- Materiaal bevordert veiligheid xxxx (4)
- Uitnodigen om ervaringen te delen xxx
- Zorg voor elkaar xxx
- Bemoediging/meeleven; xxx
- Openheid leidt tot delen xxx
- Kleine groep, goed gesprek: xxx
- Andere mening durven hebben xx
- Opvangen xx
- Relativeren x

- Helpen x

2 Een ervaring van steun of zorg

- steun aan het geloofsgesprek, nieuwe inzichten: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (23)
- steun bij dagelijks leven. Werk huwelijk gezin; xxxxxxxxxxxxxx (12)
- helpt bij integreren/relaties groeien (kerk/dorp) xxxxxxxxxxxxxx (11)
- ik hoor erbij/ ik sta er niet alleen voor xxxxxxxxxxxxxx (10)
- steun krijgen in tegenstelling tot buitenwereld xxxxx (5)
- bemoediging door de groep xxxxx (5)
- steun bij naar kerk gaan xxxxx (4)
- steun bij ziekte: kaartje xxxxx (4)
- leren relativeren/loslaten: xxx
- meer mens geworden/identiteit/zelfacceptatie: xxx
- troost xxx
- steun bij ziekte: bellen xx
- steun bij ziekte: gebed xx
- mensen vragen door als het niet goed gaat xx
- praktische hulp krijgen (verhuizen, behangen, schoonmaken) xx
- ander godsbeeld xx

3 Het opdoen van geloofservaringen:

- samen bidden: warm, xxxxx goed gevoel, x meer kracht, xxx anderen verwoorden wat je zelf niet kunt zeggen xxxxx, je naam wordt genoemd xx verzoening door gebed x emotioneel xxx aanwezigheid van God x (19)
- geloof groeit/geloven gaat gemakkelijker xxxxxxxxxxxxxxxx (14)
- leren praten over je geloof xxxxxxxxxxxxxxxx (12)
- naar kerk of andere kerkelijke bijeenkomsten gaat gemakkelijker xxxxxxxx (7)
- leren bidden xxxxx (5)
- leren vertrouwen op god (leiding, heilige geest): xxx
- op dezelfde lijn zitten xx
- ggg een zaak van gebed x
- verwerken rouw nav psalmen x

4 Het bieden van steun en zorg

- Praktische hulp bij ziekte of crisis: schoonmaken xxxxx, behang plakken xx, huis opknappen xx, eten brengen xx helpen verhuizen xxx vluchtelingen xx Langdurige praktische hulp: schoonmaakrooster/koken xxx (18)
- Samen sterk staan/we lossen het samen op/ groep beschikbaar voor hulp/hulpvragen worden onderling geregeld xxxxxxxxxxxxxx (11)
- Voor een ander bidden xxxxxxxxxxxxxx (9)
- Omzien naar elkaar (vanuit geloofsgesprek, in kleine kring) xxxxxxxx (7)
- Een kaart naar iemand sturen xxxxxxxx (7)
- Eigen ervaring inbrengen om een ander te steunen: xxxxxxxx (6)
- de groep verwelkomt nieuwe leden/helpt integreren xxxxx (5)
- troost bieden xxxxx (5)
- iemand trouw blijven/contact houden, ook als het moeizaam gaat xxxxx (5)

- Iemand later bezoeken/appen: xxxxx (5)
- Lief en leed delen xxxx (4)
- Coördinator regelt hulpvragen xxx
- Laagdrempelige activiteiten organiseren xxx
- Organiseren zangavond xx
- Een ander aanmoedigen xx
- Fietstocht voor het hele dorp x
- Koken voor gemeenteleden x
- Aan een ander denken x
- Elkaar aansporen/enthousiast maken x
- Gebruik maken van elkaars talenten x
- Rolstoelen duwen avondvierdaagse x
- Een wandeling voor het hele dorp organiseren x
- Een bijbel geven bij de doop van een kind x
- In een bejaardenhuis zingen x
- Elkaar tot hulp zijn: hulp ontvangen leidt tot hulp geven, netwerk: x

5 Gemeentepastoraat

- Predikant niet nodig, we lossen het zelf op in GGG xxxxxxxxxxx (10)
- Bij een ernstige situatie licht ik de GGG leider in xxxxxxxxxxx (10)
- Netwerk GGG/GGG heeft coördinator voor hulp xxxxxxxxxxx (9)
- Zichtbaarheid/benaderbaarheid dominee belangrijk: xxxxxxxx (8)
- Ik ga zelf naar de dominee als iets prive is/ kwetsbaar is/ crisis xxxxxxxx (8)
- Ik ga niet naar een dominee, te veel afstand xxxxxx (6)
- Ouderling geen optie: betrouwbaarheid/onbekend xxxxxx (6)
- Wel bij een groep/niet naar de kerk: xxxxx (5)
- Kerkenraad/diaconie vraagt (coördinator van) GGG om hulp xxxx (4)
- Bezoekdames/heren: Een tekort x, gezelligheidsbezoek (geen verbinding geloofsgesprek) x weinig horen xx (4)
- Ik zoek een andere predikant als vertrouwenspersoon: xxx
- Predikant heeft doorgeleerd/heeft meer te bieden: xxx
- Doorverwijzen naar predikant bij complexe moeilijkheden xxx
- Predikant geeft toerusting aan leiders GGG xxx
- Pastoraal werker tijdelijk/ geen optie xxx
- Vanuit de GGG stromen mensen door naar functies in de kerk xxx
- De kerkenraad heeft weinig affiniteit met GGG, maar geeft toch fiat xx
- Waar valt GGG onder? xx
- Gemis van dominee als samenbinder xx
- Predikant/ouderling voorbeeldfunctie: xx
- Kerkenraad te bestuurlijk xx
- Bloemetje kerkenraad x

6 Spanningen of grenzen:

- Als mensen stoppen geen regulier contact meer xxxxxxxxxxx (12)
- Context dorp: niet vrij durven spreken/ elkaar op een andere manier kennen binnen het dorp: xxxxxxxxxxx (10)

- Dynamiek groep: Niet gewend aan geloofsgesprek/ geen openheid xxxxxxxxx (9)
- Verschillende karakters/verwachtingspatronen xxxxx (5)
- Zelf hulp durven vragen/kwetsbaar durven zijn xxxx (4)
- Niet iedereen houdt van groepen/ deze methode xxxx (4)
- Situaties waarbij één op één gesprek passender is xxxx (4)
- Nieuwe leden: pas ik erbij? xxxx (4)
- Situaties waarbij professionele hulp nodig is xxx
- Rol leiding, structuur, uitnodigen tot geloofsgesprek, voorbeeldfunctie xxx
- Goede voorbereiding deelnemers verhoogt de kwaliteit gesprekken xxx
- Niet serieus genomen voelen xxx
- Iemand vraagt veel aandacht tijdens bijeenkomsten xx
- Blijven of rouleren? xx
- Onbewust bekwaam xx
- Waar valt GGG onder? xx
- Samen bidden spannend xx
- Consumeren of praktiseren? x
- Weinig diversiteit, veel dezelfde meningen x
- Onbewust bekwaam xx
- Kennis zakt weg x
- Kwaliteit materiaal x
- Tijdens zomerstop gemis x